

Dwingende controle, extreme beïnvloeding en desinformatie in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik van Minderjarigen

Kitty Smeekes

B44S!

In opdracht van

Tijdelijke Onderzoekscommissie Georganiseerd Sadistisch Misbruik van Minderjarigen (Commissie Hendriks)

21 december 2022

Inleiding

Aanleiding van het onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de werkzaamheden van de commissie Hendriks. Met de focus op dwingende controle, extreme beïnvloeding en desinformatie is dit een deelonderzoek in het kader van een meer omvangrijke studie die de commissie uitvoert naar het fenomeen ‘georganiseerd sadistisch misbruik van minderjarigen’ (verder afgekort tot GSM).

Een veelbesproken thema met betrekking tot dit fenomeen betreft de vraag of het mogelijk is om slachtoffers psychologisch zodanig te beïnvloeden dat ze blijven gehoorzamen aan plegers, dat ze blijven terugkeren naar een netwerk van plegers en blijven doen wat hen wordt opgedragen. Melders benoemen deze technieken in hun ervaringen. Als deze technieken daadwerkelijk worden toegepast en werken, kunnen ze een belangrijk instrument zijn in de organisatie van een netwerk. Melders benoemen in hun ervaringen het bestaan van een netwerk van plegers¹, door hen ‘de cult’ genoemd. Er gaan ook via socialmediaplatforms diverse verhalen rond over het bestaan van satanische netwerken die zich schuldig zouden maken aan ‘ritueel misbruik’. In hoeverre deze verhalen op waarheid berusten of als misinformatie beschouwd kunnen worden, is moeilijk te bepalen. Voor het werk van de commissie is het belangrijk dat de bestaande kennis over deze mogelijkheid tot beïnvloeding en controle van minderjarige slachtoffers wordt meegenomen in hun onderzoek.

In dit onderzoek worden de kennis, onderzoeksmethoden en -technieken gebundeld en beschreven, die over extreme beïnvloeding², dwingende controle³ en desinformatie⁴ anno 2022 beschikbaar zijn. Verder wordt dieper ingegaan op de werking van des- en misinformatie

¹ In dit rapport worden de genderneutrale termen ‘pleger’, ‘HCG-leider’, ‘slachtoffer’ en ‘melder’ gehanteerd en ‘hij/hem’ ten behoeve van de leesbaarheid. Overal waar ‘hij’ staat, kan ook ‘zij’ of ‘hen’ gelezen worden.

² **Extreme beïnvloeding** heeft betrekking op de beïnvloedingstechnieken die gebruikt kunnen worden door plegers en HCG-leiders om mensen te overtuigen, te verleiden, te misleiden, te controleren en te dwingen.

³ **Dwingende controle** is een vorm van (huiselijk) geweld in een afhankelijkheidsrelatie, waarbij één pleger anderen sterk domineert, controleert en intimideert. Het slachtoffer kan daarbij bepaalde vrijheden worden ontzegd, zoals het onderhouden van eigen sociale contacten, eigen hobby’s, studie, werk, financiën en tijdsbesteding. Het kan gaan om zowel fysiek, seksueel, als psychisch geweld. Dwingende controle heeft een zich herhalend, structureel karakter. Zie CBS: <https://longreads.cbs.nl/phgsg-2020/dwingende-controle-in-huiselijke-kring/>

⁴ **Desinformatie** is een propaganda- en marketingtechniek en wordt beschouwd als een vorm van psychologische oorlogsvoering (Klerks, 2020; Phillips & Milner, 2021). Desinformatie, waaronder complotmythologie, kan kenmerkend zijn voor online complotgemeenschappen, schadelijke sektarische gemeenschappen en HCGs in het algemeen (Braeckman, 2021; Bruijnaers et al., 2022; Ross, 2014; Singer, 2003). Er is sprake van desinformatie wanneer een actor opzettelijk misleidende of onjuiste informatie creëert en als propaganda- of marketinginstrument gebruikt om politieke macht te vergaren, democratische besluitvormingsprocessen te verstoren, wantrouwen en maatschappelijke onrust te veroorzaken, of er geld aan te verdienen (Wardle & Derakhshan, 2017). Men spreekt van misinformatie wanneer iemand per abuis desinformatie, onjuiste informatie of verouderde informatie voor waar aanneemt en verspreidt (Wardle & Derakhshan, 2017).

en de rol van desinformatie bij het ontstaan van online complotgemeenschappen en *High Control Groups*⁵ (verder afgekort tot HCG), waaronder ook schadelijke sektarische bewegingen. In dit deelrapport zal de term HCG gebruikt worden, wat daarbij kan refereren aan wat in slachtofferverhalen vaak de cult of de sekte genoemd wordt. Ten slotte worden de mogelijkheden onderzocht voor ketenpartners om ten aanzien van melders en slachtoffers beter om te gaan met des- en misinformatie rond kindermisbruik, dwingende controle en uitbuiting.

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is drieledig. Ten eerste verschaft het inzicht in actuele theorieën rond extreme beïnvloeding, dwingende controle en de beschikbare wetenschappelijke onderbouwing bij deze theorieën. Het is van belang het fenomeen dwingende controle te onderzoeken omdat melders van GSM aangeven dat zij zich herinneren als minderjarige onder psychische dwang te hebben geleefd of nog steeds ervaren onder psychische dwang te leven. Een aantal melders geeft aan deze psychische dwang ook op afstand te ervaren zonder de fysieke nabijheid van degenen die deze dwang uitoefenen. Daardoor ervaren zij het als onmogelijk om los te komen van een pleger en een situatie van mogelijk strafbare uitbuiting. Ten tweede gaat dit onderzoek in op de verspreiding van des- en misinformatie over kindermisbruik, onder meer via sociale media. Daarbij wordt desinformatie beschouwd als een beïnvloedingstechniek waarmee mensen overtuigd worden om bepaalde onjuiste of extreme opvattingen voor waar aan te nemen. Hierbij kan een vertroebelde beeldvorming rond kindermisbruik een rol spelen. Veel persoonlijke schade wordt geleden als zaken rondom reëel kindermisbruik, seksueel geweld en uitbuiting niet goed strafrechtelijk onderzocht kunnen worden. Dat kan doordat slachtoffers en betrokken familieleden, vrienden en hulpverleners uit angst en wantrouwen jegens politie, Openbaar Ministerie en andere ketenpartners geen melding of aangifte doen, of doordat politie en OM aangiften vroegtijdig seponeren. Dat laatste komt onder meer voor als een melder ‘verward’ overkomt of omdat nog wordt gezocht naar manieren om politieonderzoek⁶ te doen naar psychologische en criminologische misstanden rond HCGs (Bruijnaers et al., 2022).

⁵ **High Control Group** (verder afgekort tot HCG) is een complexe afhankelijkheidsrelatie waarbinnen extreme beïnvloeding en dwingende controle plaatsvinden. Het kan gaan om bijvoorbeeld schadelijke sektarische bewegingen en parallelle gemeenschappen (Braeckman, 2021; Bruijnaers et al., 2022; Ross, 2014; Singer, 2003). Die laatste aanduiding verwijst naar het bestaan van samenlevingsverbanden die een eigen stelsel van waarden en normen hanteren, waar de leden naar leven en handelen. In dit onderzoek wordt de neutralere term *High Control Group* gehanteerd, omdat het ook kan gaan om groepen en organisaties die zichzelf als niet-spiritueel of niet-religieus presenteren.

⁶ Bij feitenonderzoek rondom geweld in afhankelijkheidsrelaties (GiA/huiselijk geweld) is een keten van zorg- en veiligheidsprofessionals betrokken – onder meer zorg- en veiligheidshuizen, Veilig Thuis, politie, Openbaar Ministerie, jeugdzorg en Raad voor de Kinderbescherming – waarbij in samenspraak de aanpak rond complexe casuïstiek afgestemd en vastgesteld wordt. Een onderzoeksrapport is in juli 2022 verschenen bij de politie (DRIO, Den Haag) en bevat aanbevelingen met betrekking tot de praktische en juridische voorwaarden waaronder politie en OM in Nederland feitenonderzoek kunnen doen naar psychologische en criminologische misstanden in de context van *High Control Groups* (Bruijnaers et al., 2022).

Ten slotte biedt dit onderzoek inzicht in enkele praktische en technische mogelijkheden rondom feitenonderzoek met betrekking tot dwingende controle, extreme beïnvloeding en desinformatie. De afgelopen jaren is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar zowel dwingende controle in afhankelijkheidsrelaties als naar de creatie, verspreiding en impact van desinformatie. In het Verenigd Koninkrijk is dwingende controle sinds enkele jaren strafbaar gesteld als *liberty crime* en is intussen veel ervaring opgedaan met opsporing rond dwingende controle.

Onderzoeksvragen

Tegen deze achtergrond geeft het deelonderzoek antwoord op de volgende hoofdvraag: hoe dragen beïnvloedingstechnieken en dwingende controletechnieken bij aan het lid worden van en 'loyaal' blijven aan *High Control Groups*?

Deze hoofdvraag is uitgewerkt in de volgende deelvragen:

1. Welke beïnvloedingstechnieken zijn er en in hoeverre zijn deze van toepassing bij HCGs, en in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik van minderjarigen?
2. Welke dwingende controletechnieken zijn er en in hoeverre zijn die van toepassing bij HCGs, en in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik van minderjarigen?
3. In hoeverre is het volgens de wetenschappelijke literatuur mogelijk iemand te beïnvloeden, zodat (on)bewust loyaliteit aan een HCG wordt afgedwongen?
4. Wat is de rol van desinformatie, mediatechnologie en complotdenken omtrent HCGs in het algemeen, en in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik in het bijzonder?
5. Hoe zou onderzocht kunnen worden in hoeverre er sprake is van extreme beïnvloedingstechnieken, desinformatie en dwingende controletechnieken in de context van HCGs, en in relatie tot meldingen van Georganiseerd Sadistisch Misbruik?

Gehanteerde methoden van onderzoek

Dit onderzoek bestaat uit een exploratieve studie. Inzichten uit binnen- en buitenland zijn verzameld van wetenschappers en deskundigen werkzaam op het themagebied van geweld in afhankelijkheidsrelaties, dwingende controle, HCGs en gerelateerde desinformatie. Op basis van literatuuronderzoek en OSINT-onderzoek (online open bronnenonderzoek) en door middel van interviews met academische en uitvoerende experts, is inzicht verkregen in de verschillende scholen en theorieën. Om zicht te verkrijgen op handelingsperspectieven voor opsporingsdiensten, zijn onderzoeksmethoden en interventies bestudeerd die in binnen- en buitenland worden toegepast om dwingende controle in afhankelijkheidsrelaties op te sporen. Daarnaast zijn de aard en de opbrengst van preventieve maatregelen en interventies bestudeerd, die worden toegepast om de verspreiding en de gevolgen van desinformatie tegen te gaan.

In dit onderzoek is ervoor gekozen om niet alle voorkomende dwingende controletechnieken en beïnvloedingstechnieken te behandelen. Alleen de theorieën en technieken die wetenschappelijk onderbouwd en op gestructureerde wijze onderzocht kunnen worden, actueel zijn en relevant zijn in de context van GSM worden behandeld. Onder de niet wetenschappelijk onderzochte theorieën vallen ook het bewust creëren van meervoudige persoonlijkheden (dissociatieve identiteitsstoornis; DIS) en extreme vormen van conditioneren. Dit zijn controletechnieken die wel vaak in de alternatieve media en door sommige slachtoffers genoemd worden. Deze theorieën worden in een toevoeging aan de Commissiesamenvatting van dit deelrapport besproken.

Leeswijzer: opbouw van het onderzoeksrapport

In *hoofdstuk 1* wordt een inleiding gegeven op de centrale begrippen extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie. Actuele wetenschappelijke inzichten worden toegelicht; wat is het en hoe werkt het?

In *hoofdstuk 2* worden enkele voorbeelden gegeven van extreme beïnvloeding en dwingende controle. Hoe komt het tot uiting binnen gezinnen en HCGs? Hoe kunnen plegers op afstand slachtoffers beïnvloeden en onder dwingende controle houden? Welke rol kunnen media- en informatietechnologie hebben als beïnvloedings- en controle-instrumenten om minderjarigen te werven, indoctrineren en binden aan een pleger of HCG? Hoe verhoudt deze kennis zich tot de verhalen van melders over GSM?

Daarbij gaat het dus over desinformatie als extreem beïnvloedingsmiddel *binnen* een HCG. Daarnaast wordt desinformatie *over* HCGs besproken. In dit hoofdstuk worden enkele voorbeelden van complotmythen over kindermisbruik beschreven. Hoe worden deze door online complotondernemers ingezet om volgers te werven voor online complotgemeenschappen? Hoe heeft desinformatie over kinder- en mensenhandel een ondermijnende invloed op de aanpak van kindermisbruik?

Afsluitend volgt in *hoofdstuk 2* een conclusie over de manier waarop kennis over beïnvloedingstechnieken, dwingende controletechnieken en desinformatie over kindermisbruik kan verklaren hoe minderjarigen slachtoffer kunnen worden van misbruik en uitbuiting in HCGs.

In *hoofdstuk 3* worden ten slotte enkele aanbevelingen gedaan voor evidencebased screeningsinstrumenten en onderzoeksmethoden rond dwingende controle. Er worden enkele aanbevelingen gedaan voor manieren waarop multidisciplinair feitenonderzoek kan plaatsvinden op casusniveau in de context van uitbuiting van minderjarigen door plegers en

HCGs. Daarnaast worden enkele aanbevelingen genoemd ter preventie van extreme beïnvloeding en misinformatie.

Hoofdstuk 1.

Extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie

Waarom gaan mensen niet gewoon weg als een (thuis)situatie onderdrukkend en gevaarlijk is en de voordeur gewoon openstaat? Bestaat er zoiets als ‘programmeren’ of ‘*mind control*’, waarbij het gedrag en de wil van mensen volledig onder controle staan van een pleger? In hoeverre kloppen de verhalen die voorbijkomen in de media? In dit hoofdstuk worden enkele relevante, wetenschappelijke inzichten rond extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie toegelicht.

Wetenschappers en zorg- en veiligheidsprofessionals hebben zich de afgelopen decennia vanuit diverse disciplines gebogen over het vraagstuk dwingende controle, resulterend in diverse overlappende en complementaire theorieën, terminologieën en methoden (Ahlgren & Terrance, 2021; Callaghan et al., 2018; de Ruyter et al., 2020; Dijkstra, 2022; Janssen et al., 2021; Katz, 2015a, 2015b, 2016, 2019; Katz et al., 2020; Monckton Smith, 2020, 2021; Monckton-Smith et al., 2022; Monk & Bowen, 2021; Mullen et al., 2008; Nikupeteri et al., 2021; Singer, 2003; Stark & Hester, 2019; Taylor, 2004). Oplichting, online kinderlokken, *sextortion* (afpersing met een seksueel getinte foto of video van het slachtoffer), seksueel misbruik en seksuele en criminele uitbuiting van minderjarigen zijn strafbare feiten. Het kan gaan om misbruik door onbekende plegers, maar ook door familieleden, vrienden van de familie, leerkrachten, sportcoaches, hulp- en zorgverleners, plegers met wie minderjarige slachtoffers een afhankelijkheidsrelatie hebben of ontwikkelen.

Voorbeelden van uitbuiting uit de media

In de VS werd voormalig R&B-artiest [R. Kelly](#) in september 2021 veroordeeld voor seksuele uitbuiting en afpersing (Savage, 2022). Vanaf begin jaren '90 buitte hij minderjarige meisjes en jonge vrouwen seksueel uit. De meisjes leken op het eerste gezicht *groupies* of meisjes die een carrière als zangeres ambiëerden. Hij beloofde enkelen dat hij hen zou helpen hun muzikale dromen te bereiken. Uiteindelijk isoleerde hij meerdere meisjes van hun familie, hield hen gevangen en buitte hen seksueel uit. In de media werd van een ‘sekscult’ gesproken. Enkele op incidenten gerichte rechtszaken volgden, maar werden door schikkingen met Kelly afgedaan. De incidentgerichte aanpak en boetes weerhielden de steenrijke Kelly er niet van om door te gaan met seksuele

uitbuiting van meisjes en jonge vrouwen. Pas toen R. Kelly als ‘criminele organisatie’ werd aangemerkt, konden zijn ‘operaties’ effectief worden aangepakt, berecht en veroordeeld.⁷ Psychologische en criminologische misstanden, vergelijkbaar met de zaak R. Kelly, komen ook in Nederland voor. In oktober 2021 werd voormalig hulpverlener [Keith B.](#) wegens seksueel misbruik van een minderjarige veroordeeld tot 4,5 jaar gevangenisstraf (ANP, 2021). Hij kreeg eerder in 2012 vijf jaar cel opgelegd wegens misbruik van minderjarige meisjes en vrouwen. Hem werd ook een beroepsverbod opgelegd.

In november 2021 werd [René L.](#), leider van een Kungfu-club veroordeeld tot enkele jaren gevangenisstraf en schadevergoeding wegens mishandeling en bedreiging van enkele leden (Pringels, 2022). Meer dan 25 jaar lang hield René zijn leerlingen onder controle. Zij werden naar eigen zeggen mishandeld, seksueel misbruikt, gemanipuleerd, geïsoleerd van vrienden en familie en financieel uitgebuit. Voor het seksuele misbruik werd René L. niet aangeklaagd.

In de volgende paragrafen worden de begrippen extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie en de werking ervan toegelicht. Deze begrippen komen vaak voor in de context van een *High Control Group*, wat een neutrale term is voor wat ook wel ‘sekte’ of ‘cult’ wordt genoemd. Een HCG is een complexe afhankelijkheidsrelatie waarbinnen extreme beïnvloeding en dwingende controle plaatsvinden (Bruijnaers et al., 2022; Singer, 2003).

1.1. Wat is extreme beïnvloeding?

Onder extreme beïnvloeding worden beïnvloedingstechnieken verstaan die gebruikt kunnen worden door plegers en HCG-leiders om mensen te overtuigen, te verleiden, te misleiden, te controleren en te dwingen.

Taylor (2004) deed onderzoek naar de manier waarop extreme beïnvloeding inwerkt op het brein, individuele percepties en individuele besluitvorming. Zij gebruikt het acroniem ICURE, wat staat voor: *Isolate, Control, Uncertainty, Repetition, Emotion* (zie *bijlage 1* voor een schematisch overzicht). Taylor stelt dat een pleger of HCG-leider een groep mensen onder controle kan krijgen door beoogde slachtoffers op de volgende manieren te bejegenen en te behandelen:

1. Isoleren van hun vertrouwde omgeving;
2. Controleren wat zij waarnemen, denken en doen;
3. Onzeker maken over hun wereldbeeld, opvattingen, zelfbeeld en relaties buiten de groep;
4. Via herhaling nieuwe taal, opvattingen en manieren van redeneren aanleren;

⁷ De ‘criminele organisatie’-aanpak van HCGs werd ontwikkeld door onder meer Moira Kim Penza, destijds openbaar aanklager in de Verenigde Staten bij de zaak NXIVM/DOS en oprichter Keith Raniere; Raniere werd in 2020 veroordeeld tot 120 jaar cel voor onder meer seksuele uitbuiting en *racketeering*.

5. Negatieve emoties opwekken om bestaande relaties te verzwakken en positieve emoties opwekken om de relatie met de pleger en de HCG te versterken.

Bij extreme beïnvloeding probeert een pleger via interpersoonlijke communicatie de zogenaamde *deep memetic frames* van slachtoffers en personen om het slachtoffer heen te beïnvloeden. Met *deep memetic frames* worden diepgewortelde ideologische wereld- en mensbeelden bedoeld die een individu kan hebben (Phillips & Milner, 2021). Interacties tussen pleger en slachtoffer kunnen voortdurend plaatsvinden, binnen diverse contexten, op afstand middels diverse media- en communicatiemiddelen en diverse vaste en mobiele apparaten. Iedere interactie kan door een pleger worden aangegrepen om daarmee invloed uit te oefenen op gedachten, emoties en gedragingen van een slachtoffer. Hieronder worden enkele technieken verder toegelicht.

Beïnvloeding van slachtoffers via persoonlijke interacties, marketing, media en informatiecontrole

Beïnvloeding en informatieoverdracht tussen pleger en slachtoffer kan plaatsvinden via natuurlijke, talige interacties: gesprekken, toespraken, lessen en trainingen op locatie of online, individuele therapie sessies of in groepsverband, online chatgesprekken, etc. Bij een interactie is kortgezegd sprake van twee of meer actoren met ieder één of meerdere rollen (zender, ontvanger), een boodschap of reeks taalhandelingen (bijvoorbeeld waarschuwen, uitnodigen, zwijgen, smeken en commanderen) en een context waarbinnen de interactie plaatsvindt (klaslokaal, behandelkamer, huiskamer, werkplek, gymzaal, een open of gesloten online chatgroep, etc.) (Littlejohn & Foss, 2009).

Anders dan voor persoonlijke interacties zijn marketing-, media- en informatiemiddelen bedoeld voor een groter bereik en andere doeleinden. Plegers en HCG-leiders kunnen evenals gewone organisaties verschillende marketing- en communicatiedoelen⁸ hebben en per doel andere media en informatiemiddelen inzetten. Marketing- en communicatiedoelen kunnen onder meer gericht zijn op het werven, indoctrineren, isoleren en mobiliseren van leden.

Retoriek als beïnvloedingsinstrument

Extreme beïnvloedingstechnieken kunnen gebruikt worden door plegers om slachtoffers te overtuigen een afhankelijkheidsrelatie met hem aan te gaan en hen te isoleren (Singer, 2003; Taylor, 2004). Een pleger kan daarvoor bij zowel persoonlijke interacties als bij marketing- en propagandatechnieken diverse retorische technieken toepassen en daarmee slachtoffers

⁸ Naarmate een HCG groter is en leden geografisch meer gespreid wonen en werken, kan de marketing- en communicatie strakker georganiseerd zijn. Sommige grote HCGs hebben professionele marketing-, verkoop- en communicatieafdelingen die zich bezighouden met intern en extern communicatiemanagement, en afdelingen die zorgdragen voor Public Relations en reputatiemanagement, die de pers managen en monitoren hoe over de HCG wordt gepubliceerd.

overtuigen, activeren, misleiden, dwingen en controleren (Arp et al., 2019; Cialdini, 2000; Kahneman, 2011).

Demoniseren met emotioneel beladen taal

Singer (2003) stelt dat het gebruik van emotioneel beladen taal als kenmerkend beschouwd kan worden voor dwingende overtuiging door dwingende leiders en dwingende groepen, zoals HCGs (Singer, 2003). Emotioneel beladen taal is een retorische techniek waarmee een pleger een slachtoffer kan manipuleren door in te spelen op intens positieve of negatieve emoties (Arp et al., 2019). Emotioneel beladen taal kan een beroep doen op emoties, zoals medelijden, angst, haat, walging en minachting. Op die manier kan een pleger percepties, attitudes, taalgebruik en gedrag van slachtoffers veranderen en hen overtuigen zijn opvattingen over een persoon of groep over te nemen om slachtoffers te vernederen, te intimideren en emotioneel te chanteren. Hij kan bijvoorbeeld in een gesprek of toespraak een bepaalde groep of persoon als 'verraders', 'onderdrukkers', 'psychopaten' of 'satanisten' labelen. Dit wordt ook wel *demoniseren* genoemd.

Emotioneel beladen taal kan ook worden gebruikt om haat te zaaien. Taylor (2007) stelt dat met name het gebruik van emotioneel beladen taal die gevoelens van walging en minachting oproept, kan duiden op extreme vooroordelen jegens een bepaalde persoon of groep (Taylor, 2007). Wanneer een pleger roddels en verdachtmakingen deelt die bij een slachtoffer gevoelens van walging en minachting stimuleren jegens bepaalde groepen of personen, dan kan het gevolg daarvan zijn dat zij op den duur vervreemd en geïsoleerd raakt van betreffende groep of persoon (Taylor, 2007).

Medicaliseren met emotioneel beladen taal

Een pleger kan emotioneel beladen taal ook gebruiken om een slachtoffer ervan te overtuigen dat zij slecht, ziek of zielig is, of juist heel bijzonder (Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996). Bijvoorbeeld door haar te benaderen en aan te spreken als een 'patiënt' met een bepaalde stoornis of ziekte.⁹ Dit wordt ook wel *medicaliseren* genoemd. Hij kan zodoende een slachtoffer onzeker maken, haar zelfbeeld in negatieve zin veranderen en haar er zodoende van overtuigen dat zij hulp of behandeling nodig zou hebben. Een pleger kan haar op die manier afhankelijk maken van zijn voortdurende 'zorg', bemoeienis en controle, of een ander inschakelen om die 'zorg' te verlenen. Een pleger kan ook een slachtoffer dat daadwerkelijk psychische klachten ervaart ervan overtuigen dat zij niet ziek is, maar juist een 'uniek talent' of gave heeft¹⁰ (Singer, Lalich, 1996, 2003).

⁹ Medicaliseren is een vorm van reïficatie, verdinglijking (Arp et al., 2019). Het onterecht of te vaak labelen van mensen, gedachten, emoties en gedragingen met een ziekte- of stoornislabel komt vaak voor. Zie ook het actuele onderzoek van Te Meerman over reïficatie rond AD(H)D en minderjarigen (te Meerman, 2019).

¹⁰ Het kan problematisch zijn als een slachtoffer onder invloed van een pleger stopt met medisch noodzakelijke behandelingen als hij daadwerkelijk afhankelijk is van zorgverlening door een medisch specialist.

Groomen met emotioneel beladen taal

Medicaliseren met emotioneel beladen taal kan aan het begin van de relatie tussen de pleger en slachtoffer een instrument zijn om haar te *groomen*, bijvoorbeeld door haar te overladen met aandacht, zorg, complimenten en mooie toekomstbeloften.¹¹ Een pleger kan emotioneel beladen taal ook gebruiken om feitelijk onveilige situaties en grensoverschrijdende of strafbare gedragingen bewust als positief, behulpzaam of wenselijk construeren. Dwingende en controlerende gedragingen kan hij bijvoorbeeld afdoen als liefde, zorg, opvoeding, loyaliteit, therapie, onderwijs, coaching, spirituele oefening, sport of kunst. Wanneer feitelijk onveilige, gewelddadige en strafbare gedragingen richting minderjarigen stellig als normaal, zorgzaam of wenselijk worden gebracht, kan dat de situatie voor minderjarigen extra onveilig maken.

Ook de manier waarop een pleger of HCG-leider een verhaal vertelt, met hyperbolisch taalgebruik, overdrijving en emotioneel beladen beeldspraak, kan bij slachtoffers intense emoties opwekken en percepties en attitudes veranderen. In paragraaf 1.3 wordt nader ingegaan op desinformatie, complotverhalen en de manier waarop deze gebruikt kunnen worden als marketing- en propaganda-instrument om daarmee groepen mensen aan te trekken en te isoleren. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op het fenomeen dwingende controle.

1.2. Wat is dwingende controle?

Dwingende controle is een vorm van (huiselijk) geweld in een afhankelijkheidsrelatie, waarbij één pleger anderen sterk domineert, controleert en intimideert. Het slachtoffer kan daarbij bepaalde vrijheden worden ontzegd, zoals het onderhouden van eigen sociale contacten, eigen hobby's, studie, werk, financiën en tijdsbesteding. Het kan gaan om zowel fysiek, seksueel, als psychisch geweld.

Wanneer een slachtoffer eenmaal door middel van extreme beïnvloedingstechnieken een afhankelijkheidsrelatie heeft ontwikkeld met de pleger en geïsoleerd is geraakt door verzwakking van de banden met personen buiten de groep, kan de sfeer vrij plotseling omslaan (Monckton Smith, 2020, 2021). Personen die betrokken zijn geweest bij een HCG en na een tijdje de groep hebben weten te verlaten, vertellen regelmatig dat zij in beginsel op vrijwillige basis een afhankelijkheidsrelatie aangingen (van Wijk et al., 2021). Pas na verloop van tijd beseften zij dat zij in een zeer ongezonde afhankelijkheidsrelatie en dwingende cultuur terecht waren gekomen. Dit is kenmerkend voor volwassen en minderjarige slachtoffers van dwingende controle. Als de ernst van de situatie tot hen doordringt, kan de

¹¹ Een patroon van mooie beloftes doen en die steeds niet nakomen, wordt ook wel *future faking* genoemd.

afhankelijkheidsrelatie dermate complex zijn geworden, dat vertrekken negatieve consequenties heeft voor het slachtoffer en eventuele betrokken kinderen.

Dwingende controle en stalking: waarom kan het moeilijk en gevaarlijk zijn om te vertrekken?

Een belangrijke factor die het verlaten van dwingende afhankelijkheidsrelaties moeilijk maakt, is dwingende controle. Naar dwingende controle en de mogelijkheden om deze vorm van *geweld in afhankelijkheidsrelaties* beter te signaleren wordt internationaal onderzoek gedaan (onder meer Callaghan et al., 2018; de Ruiters et al., 2020; Dijkstra, 2022; Katz, 2015a, 2015b, 2016, 2019; Katz et al., 2020; Monckton Smith, 2020, 2021; Monckton-Smith et al., 2022; Monk & Bowen, 2021; Mullen et al., 2008; Nikupeteri et al., 2021; Stark & Hester, 2019). Bij dwingende controle is sprake van een overkoepelend patroon van structureel *eenzijdig* dwingend en controlerend gedrag door een pleger, waarbij hij verschillende vormen van geweld gebruikt als controle- en dwangmiddel. Het geweld kan ernstig escaleren op momenten dat een slachtoffer probeert aan het dwingende, stalkende, gewelddadige gedrag en de afhankelijkheidsrelatie met de pleger te ontsnappen. Dwingende controle is een star gedrags- en interactiepatroon¹² dat niet vanzelf stopt.

Monckton Smith (2021) deed wetenschappelijk onderzoek naar dwingende controle en talloze zaken van *homicide, femicide, infanticide, suicide, doodslag, vermissing* en overige dodingen onder verdachte omstandigheden. Zij ontdekte op basis van dossier-, media- en gespreksanalyse met voor moord of doodslag veroordeelde plegers en nabestaanden van slachtoffers dat bij veel van deze zaken sprake was van een overkoepelend patroon van dwingende controle voorafgaand aan het dodelijke geweld of de moord. Monckton Smith (2021) stelt dat stalking, escalatie van geweld en in sommige gevallen moord voorspelbare uitkomsten zijn in het geval van dwingende controle (Monckton Smith, 2021, 2022).

Uit onderzoek van Callaghan (2018), Katz (2020), Nikupeteri (2021) en Stark & Hester (2019) blijkt dat dwingende controle niet alleen gaat over eenzijdig *partnergeweld*, maar om een strategie die gebruikt wordt door de pleger om een dominante positie te bemachtigen binnen een *spectrum van relaties*. Dit betreft ook de relaties met betrokken minderjarigen (Callaghan et al., 2018; Katz et al., 2020; Nikupeteri et al., 2021; Stark & Hester, 2019). Dit sluit aan bij het onderzoek van Monckton Smith (2021), waarbij zij stelt dat betrokken minderjarigen onderdeel zijn van het *web of control* van de pleger (Monckton Smith, 2020, 2021). Betrokken minderjarigen zijn altijd slachtoffer wanneer er sprake is van dwingende controle in een gezin, familie of HCG. Zij zijn ofwel getuige, ofwel mikpunt van geweld, dwang en controle, of zij worden medeplichtig gemaakt als *proxy*. Dat laatste wil zeggen: uitvoerend in opdracht van een pleger. Minderjarigen kunnen dus als gevolg van dwingende controle ook slachtoffer zijn

¹² De pleger zou in het geval van dwingende controle weinig inzicht in en motivatie tot gedragsverandering kunnen hebben. Voor dit deelonderzoek is geen onderzoek gedaan naar effectieve pleger-interventies in het geval van dwingende controle.

van escalerend geweld, stalking en dodelijk geweld (Monckton Smith, 2021; Monckton Smith et al., 2022).¹³

Een slachtoffer kan dan ook niet zonder negatieve gevolgen voor zichzelf of anderen de relatie met de pleger verlaten. Een negatief gevolg kan bijvoorbeeld zijn dat het slachtoffer geen contact meer mag hebben met geliefden en minderjarige kinderen binnen de HCG en andersom, ook wel *shunning* genoemd.¹⁴ Ook stalking en bedreiging kunnen het gevolg zijn. Als een slachtoffer zich genoodzaakt ziet uit zelfbescherming het contact met een pleger radicaal te verbreken, kan dat eveneens leiden tot een ongewenste contactbreuk met familieleden en vrienden.

Een micropatroon van straffen bij 'overtredingen' van de morele code van loyaliteit

Monckton Smith en collega's (2022) stellen vast dat dwingende controle zich veelal manifesteert in een micropatroon van 'overtreding' en 'straf', waarbij de pleger onvoorwaardelijke loyaliteit aan zijn morele code verwacht van zijn *inner circle* (Monckton-Smith et al., 2022). Het gedrag van zijn partner, kinderen, directe familieleden, collega's, medewerkers, etc. moet voortdurend in lijn zijn met de morele code van de pleger. Diverse handelingen en gebeurtenissen kunnen door hem beschouwd worden als 'overtredingen' en een gebrek aan loyaliteit. Iedere 'overtreding' kan aanleiding zijn voor negatieve gevolgen en 'straf'. De pleger gaat net zolang door met bestraffen van 'overtredingen' tot de status quo in zijn beleving weer is hersteld (Monckton-Smith et al., 2022).

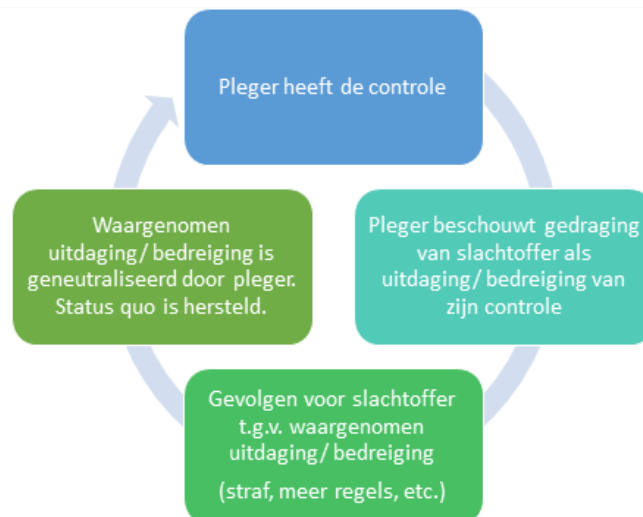
Voorbeeld vanuit het perspectief van de pleger:

Pleger staat erop dat het slachtoffer altijd haar mobiele telefoon aan heeft staan en online is als zij niet bij hem is ('controle'). Slachtoffer is van huis en heeft haar telefoon uitstaan ('uitdaging'). Pleger gaat naar de locatie waar het slachtoffer is, beschuldigt haar van ontrouw en bedreigt haar ('consequentie'). Het slachtoffer zet haar telefoon weer aan ('uitdaging geneutraliseerd').

¹³ De bekroonde korte film *Time Keeper* (Chris Goodwin, 2021) geeft een duidelijk voorbeeld van hoe een kind door een pleger medeplichtig gemaakt kan worden aan dwingende controle:

<https://innereye productions.co.uk/film-detail/timekeeper/>

¹⁴ Zie voor een casus over shunning: <https://pointer.kro-ncrv.nl/shunning-beleid-van-jehovahs-getuigen-onder-de-loep>

Figuur 1 – Schematische weergave van het micropatroon van dwingende controle (Monckton Smith et al., 2022)

De voortdurende herhaling van negatieve gevolgen bij vermeend ongehoorzaam gedrag of gebrek aan loyaliteit werkt voor slachtoffers als een vorm van *operante conditionering*: een techniek die wenselijk gedrag bekrachtigt en ongewenst gedrag bestraft, die ook binnen HCGs veelvuldig wordt toegepast (Braeckman, 2021). Monckton Smith en collega's (2022) stellen dan ook dat het opvallend loyale of gehoorzame gedrag van slachtoffers jegens plegers in het geval van dwingende controle niet voortkomt uit liefde of vrije wil, maar uit operante conditionering door de pleger. Slachtoffers van dwingende controle leven voortdurend in angst voor negatieve gevolgen voor henzelf en geliefden, waardoor zij niet weggaan bij de pleger of steeds weer teruggaan (Monckton Smith, 2020, 2021; Monckton-Smith et al., 2022).

De High Control Group als georganiseerde vorm van dwingende controle

Als een pleger tevens leider is van een groep of organisatie, kan de afhankelijkheidsrelatie complexer worden en de dwingende controle intenser zijn. Bij een HCG kan het bijvoorbeeld gaan om schadelijke sektarische bewegingen, complotgemeenschappen en parallelle gemeenschappen (Braeckman, 2021; Bruijnaers et al., 2022). Die laatste aanduiding verwijst naar het bestaan van samenlevingsverbanden die een eigen stelsel van waarden en normen hanteren, waar de leden naar leven en handelen.

Door de omvang van de organisatie en het organisatiesysteem kan een pleger over een uitgebreider *web of control* beschikken (Monckton Smith, 2021). Daardoor kan hij andere mensen en afdelingen inzetten om slachtoffers te dwingen en controleren. Zoals interne 'commissies' die de opdracht krijgen de HCG-leider op de hoogte te houden van vermeend dissident gedrag. Of beveiligers en juristen die in dienst van de HCG werken en in opdracht vermeende dissidenten, afvallige leden en kritische buitenstaanders stalken en onder druk zetten (Singer, 2003).

In *hoofdstuk 2* wordt nader ingegaan op enkele dwingende controletechnieken die plegers en HCG-leiders kunnen gebruiken om minderjarige slachtoffers te dwingen en controleren. In de volgende paragraaf wordt een toelichting gegeven op het fenomeen desinformatie.

1.3. Wat is desinformatie?

Desinformatie is een propaganda- en marketingtechniek en wordt beschouwd als een vorm van psychologische oorlogsvoering (Klerks, 2020; Lewandowsky, 2021; Phillips & Milner, 2021; Wardle & Derakhshan, 2017). Het kan op verschillende manieren geproduceerd en verspreid worden, bijvoorbeeld via persoonlijke interacties, toespraken, boeken, websites, video's, podcasts, *deepfake* media en sociale media. Desinformatie, waaronder complotmythologie, kan kenmerkend zijn voor online complotgemeenschappen, schadelijke sektarische gemeenschappen en HCGs in het algemeen (Braeckman, 2021; Bruijnaers et al., 2022; Singer, 2003). Er is sprake van desinformatie als een actor opzettelijk misleidende of onjuiste informatie creëert en als propaganda- of marketinginstrument gebruikt om politieke macht te vergaren, democratische besluitvormingsprocessen te verstoren, om haat, wantrouwen en maatschappelijke onrust te veroorzaken, of om er geld aan te verdienen (Wardle & Derakhshan, 2017). Desinformatiecampagnes kunnen snel leiden tot grote groepen mensen die onjuist geïnformeerd zijn. De productie en verspreiding van desinformatiecampagnes kan via meerdere kanalen tegelijk plaatsvinden, ook wel *firehosing of falsehoods* genoemd (Paul & Matthews, 2016). Desinformatie werkt verwarrend omdat ontvangende partijen niet ter plaatse de feitelijkheid van iedere losse boodschap controleren en beoordelen. Voordat de desinformatie is gecontroleerd en gecorrigeerd, kan de volgende bulk aan desinformatie al verspreid zijn.

Men spreekt van *misinformatie* wanneer iemand per abuis desinformatie, onjuiste informatie of verouderde informatie voor waar aanneemt en deelt (Wardle & Derakhshan, 2017). Binnen online en offline gemeenschappen kunnen door desinformatie collectieve onjuiste herinneringen en collectieve overtuigingen ontstaan (Maswood & Rajaram, 2019). Het delen van herinneringen en overtuigingen binnen gemeenschappen is een normaal onderdeel van sociale interacties. Het kan echter ook gaan om herinneringen en overtuigingen die onjuist of extreem zijn. Het doorgeven van onjuiste herinneringen en extreme overtuigingen kan tot gevolg hebben dat andermans herinneringen en overtuigingen vervormen en ook collectieve herinneringen en overtuigingen binnen gemeenschappen vervormen.

Desinformatie is moeilijk te signaleren, analyseren en aan te pakken (Phillips & Milner, 2021; Wardle & Derakhshan, 2017). Juist door de ogenschijnlijke waarachtigheid van desinformatie ontstaan verwarring, onzekerheid en schade. De onderwerpen waarover de berichten, beelden en verhalen gaan, zijn vaak niet 100% onwaar. Bij desinformatie gaat het juist vaak om verhalen die in theorie waargebeurd zouden kunnen zijn, feitelijke gebeurtenissen die in

een andere context zijn geplaatst, of reële maatschappelijke problemen die op een extreme manier gepresenteerd worden (Wardle & Derakhshan, 2017).

Het kan ook gaan om een combinatie van desinformatie, *malinformatie* en *deepfake* media, waarbij het extra lastig is om feit en fictie van elkaar te scheiden (Citron & Chesney, 2019; Wardle & Derakhshan, 2017). Malinformatie is het verspreiden van correcte informatie met als doel een land, organisatie of persoon te beschadigen. Hierbij kan ook gedacht worden aan gedigitaliseerde criminaliteit, zoals de productie en verspreiding van *deepfake* wraakporno, pornofilmpjes die door een pleger zijn bewerkt en waarbij het gezicht van de acteur(s) is vervangen door het gezicht van diegene op wie de maker ervan wraak wil nemen, en die vervolgens worden verspreid om diegene een slechte reputatie te bezorgen (van der Wagen et al., 2020). Het onderscheid tussen echte en *deepfake* video's kan door de snelle vooruitgang van mediatechnologie steeds moeilijker gemaakt worden, met alle mogelijke gevolgen voor slachtoffers van dien.¹⁵

Wie maken en verspreiden desinformatie?

Desinformatie kan door iedereen bedacht, geproduceerd en verspreid worden. Het kan gaan om officiële en onofficiële actoren, statelijke actoren, private organisaties, activistische groepen en burgers (Wardle & Derakhshan, 2017). Het is moeilijk om de oorsprong te achterhalen en onomstotelijk vast te stellen wie de inhoud heeft bedacht, geproduceerd en verspreid en in hoeverre sprake is van opzet en intentioneel handelen. Makers en verspreiders kunnen ook beweren dat het als een grap bedoeld was, dat het een vergissing was of dat 'de' waarheid niet bestaat. Dit fenomeen wordt ook wel de *Liar's Dividend* genoemd, suggererend dat personen die misleiden profiteren van een media- en informatielandschap dat onomkeerbaar vervuild is met *deepfake* media en misinformatie (Citron & Chesney, 2019; Phillips & Milner, 2021).

Desinformatiecampagnes kunnen kenmerkend zijn voor online complotgemeenschappen, complotondernemers¹⁶ en HCGs die zich bezighouden met wetenschapsontkenning vanwege politiek-economische en commerciële belangen (Hansson, 2017; Wardle & Derakhshan, 2017). Bekende voorbeelden van wetenschapsontkenning zijn de Holocaustontkenning en de ontkenning van de schadelijkheid van virussen. Vanuit politieke of commerciële belangen kunnen actief pogingen gedaan worden om niet-wetenschappelijke overtuigingen als zijnde wetenschap te blijven positioneren door verspreiding van desinformatie. Op die manier kan

¹⁵ Een slachtoffer hoeft dus niet zelf seksueel getint materiaal te hebben gedeeld met een pleger om slachtoffer te kunnen worden van wraakporno of *sextortion* (afpersing met seksueel getint materiaal). Hoeveel minderjarigen slachtoffer zijn van *deepfake* wraakporno of andere vormen van afpersing of laster met *deepfake* media, is in dit deelonderzoek niet nader onderzocht.

¹⁶ Een complotondernemer is een persoon of organisatie die desinformatie verspreidt vanuit onder meer commerciële motieven. Ook alleen het onderhouden van een videokanaal en delen van video's over vermeende complotten kan lucratief zijn.

de schijn worden gecreëerd van een legitiem wetenschappelijk debat (Hansson, 2017; Lewandowsky, 2021). HCGs, waaronder schadelijke sektarische bewegingen en online complotgemeenschappen, worden geassocieerd met de creatie, productie en verspreiding van desinformatie (Braeckman, 2021; Bruijnaers et al., 2022). De overtuigingen en manieren van redeneren van een HCG-leider en -leden kunnen in strijd zijn met algemeen aanvaarde of wetenschappelijk onderbouwde opvattingen (Braeckman, 2021). Het kan bijvoorbeeld gaan om complottheorieën, geloof in parallelle werelden, paranormale krachten en niet-werkzame geneesmiddelen en therapieën.

Wat is complotdenken en waaraan is het herkenbaar?

Lewandowsky en Cook (2020) maken een onderscheid tussen enerzijds complotmythen, verhalen over samenzweringen die onjuist zijn, en anderzijds complotdenken, een specifieke manier van redeneren (Lewandowsky & Cook, 2020; Radicalisation Awareness Network (RAN) et al., 2020). Complotdenken komt vaak voor. In sommige situaties kan het samengaan met pathologie, zoals in het geval dat iemand lijdt aan paranoïde waanideeën (Veling et al., 2021). Uit onderzoek blijkt ook dat niemand immuun is voor misleiding door des- en misinformatie, waaronder complotmythen (Sinatra & Hofer, 2021). Vooral wanneer mensen zich machteloos, onzeker en bedreigd voelen, kunnen zij ontvankelijk worden voor complotten als verklaring voor crisissituaties en zware leefomstandigheden (Lewandowsky & Cook, 2020). Complotdenken is ook niet voorbehouden aan één politieke, religieuze of spirituele stroming (Imhoff et al., 2022).

Volgens Lewandowsky en Cook (2020) wordt complotdenken gekenmerkt door (de termen zijn vanuit het Engels vertaald): 1) vasthouden aan ideeën die tegenstrijdig zijn; 2) sceptisch en achterdochtig blijven jegens feiten en alternatieve hypothesen; 3) uitgaan van kwade intenties bij de vermeende samenzweerders; 4) vasthouden aan de overheersende conclusie dat er iets mis is en dat het officiële verhaal een leugen moet zijn; 5) zelfbeeld en presentatie als slachtoffers van georganiseerde vervolging en tegelijkertijd zichzelf zien als moedige antihelden die het opnemen tegen kwaadaardige samenzweerders; 6) immuun zijn voor objectieve feiten; 7) toeval bestaat niet, iedere aanleiding wordt aangegrepen en uitvergroot om nog meer in de complotmythe te gaan geloven (Lewandowsky & Cook, 2020) (zie figuur 2).

Figuur 2: – CONSPIR, een acroniem voor zeven indicatoren van complotdenken (Lewandowsky & Cook, 2020).

Wat zijn complotmythen?

Complotmythen kunnen door complotondernemers gebruikt worden als propaganda- of marketinginstrument om beoogde volgers en leden te werven en te binden aan een online of offline complotgemeenschap (Phillips & Milner, 2021). Complotmythen kunnen in specifieke gevallen gebruikt worden als marketinginstrument om volgers aan te trekken en producten en diensten te verkopen aan volgers. Complotondernemers die de verhalen over vermeende, kwaadaardige samenzweringen actief verspreiden kunnen zich als ‘waarheidsprekers’ vermommen, als personen die zich durven uit te spreken tegen de koers van de samenleving (Zweistra, 2021).

Complotmythen spelen mede door storytellingtechnieken sterk in op het ontwikkelen van gevoelens van superioriteit en wij-zij denken. Zij legitimeren daarmee sociale isolatie in parallelle gemeenschappen (AIVD, 2022). Storytelling is een veelgebruikte marketingtechniek, waarbij beoogde klanten of volgers meegenomen worden in een heldenverhaal, een zoektocht waarbij het de bedoeling is dat de beoogde volgers zichzelf identificeren met de held van het verhaal. De ‘waarheidspreker’ profileert zichzelf als de held van het verhaal, strijdend voor een missie tegen de vermeende samenzweerders. *Complotdiscours*, ofwel de manier waarop binnen complotgemeenschappen met elkaar gesproken wordt, kan schadelijk zijn wanneer het wordt gekenmerkt door een combinatie van verhaalelementen: 1) een superioriteitsnarratief: “Wij zijn uitverkoren.” 2) een slachtoffernarratief: “Zij zijn tegen ons.” 3) een missie- of strijdnarratief: “Wij moeten hen redden of tegen hen strijden.” 4) een apocalyptisch narratief: “De eindtijd of nieuwe tijd is aanstaande.” (Radicalisation Awareness Network (RAN) et al., 2020).

In *hoofdstuk 2.2* wordt nader ingegaan op voorkomende complotmythen en complotdiscours dat relevant is in de context van kindermisbruik.

1.4. Conclusie hoofdstuk 1

In dit hoofdstuk zijn enkele actuele, wetenschappelijk onderbouwde theorieën toegelicht rond de fenomenen extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie. Concluderend zou gesteld kunnen worden dat desinformatie, met name in de vorm van productie en verspreiding van complotmythen, beschouwd kan worden als een extreme beïnvloedingstechniek die aan de ICURE-factoren van Taylor (2004) voldoet. Met desinformatie en complotmythen kunnen plegers en HCG-leiders: 1) mensen van elkaar vervreemden en isoleren in online en offline gemeenschappen; 2) controle uitoefenen op informatie, beeldvorming, besluitvorming en gedrag van slachtoffers; 3) slachtoffers verward en onzeker maken; 4) via storytelling en socialmediamarketing desinformatie vaak herhalen; en 5) met de retoriek, met name de emotioneel beladen taal en de storytellingtechnieken die gebruikt worden bij desinformatie sterke emoties bij volgers opwekken. Negatieve gevoelens,

zoals haat, angst, walging en minachting, kunnen worden opgeroepen jegens vermeende samenzweerders, afvalligen en tegenstanders. Ook positieve gevoelens, zoals medelijden en enthousiasme, kunnen jegens een pleger, HCG-leider en medestanders worden opgeroepen.

In *hoofdstuk 2* wordt nader ingegaan op enkele voorbeelden van extreme beïnvloedingstechnieken, dwingende controletechnieken en desinformatie die relevant zijn in de context van gezinnen en HCGs, en in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik.

Hoofdstuk 2.

Extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik

In voorgaand hoofdstuk zijn de fenomenen extreme beïnvloeding, dwingende controle en desinformatie in algemene zin toegelicht. In het huidige hoofdstuk worden enkele voorbeelden toegelicht van extreme beïnvloedingstechnieken, dwingende controletechnieken en desinformatie, die relevant zijn in de context van gezinnen en HCGs, en in relatie tot Georganiseerd Sadistisch Misbruik.¹⁷ Er zijn vele manieren waarop plegers en HCG-leiders beoogde slachtoffers kunnen beïnvloeden, dwingen en controleren. De voorbeelden die in dit hoofdstuk uitgelicht worden, zijn geselecteerd op basis van wetenschappelijke literatuur en casestudies van kindermisbruik en uitbuiting van minderjarigen binnen gezinnen en HCGs.

Eerst worden enkele voorbeelden genoemd van manieren waarop plegers en HCG-leiders¹⁸ minderjarige slachtoffers kunnen *groomen* of werven voor een HCG. Vervolgens komen enkele technieken aan de orde die plegers en HCG-leiders gebruiken om minderjarige slachtoffers te indoctrineren. Daarna worden enkele dwingende controletechnieken toegelicht, waarmee minderjarige slachtoffers te maken krijgen. Vervolgens worden enkele complotmythen toegelicht die de beeldvorming over en aanpak van kindermisbruik kunnen vertroebelen. Hoe verhouden de kennis over en voorbeelden van extreme beïnvloeding en dwingende controle zich tot de verhalen van melders van GSM?

¹⁷ De selectie van voorbeelden die is gemaakt voor dit deelonderzoek, is niet representatief voor alle mogelijkheden die plegers en HCG-leiders tot hun beschikking hebben. Per geval worden andere technieken gebruikt. De genoemde technieken kunnen niet als checklist voor extreme beïnvloeding en dwingende controle gebruikt worden.

¹⁸ Voor de leesbaarheid wordt steeds de combinatie 'pleger en HCG-leider' gebruikt. Dit wil niet zeggen dat alle HCG-leiders ook plegers zijn van seksueel misbruik of seksuele uitbuiting. In deze context wordt met HCG-leider degene bedoelt die extreme beïnvloedings- en dwingende controletechnieken gebruikt om minderjarige slachtoffers te binden, isoleren en op verschillende manieren uit te buiten. Dat kan ook gaan om criminele en financiële uitbuiting en arbeidsuitbuiting.

2.1. Hoe plegers en HCG-leiders minderjarige slachtoffers werven

In deze paragraaf wordt toegelicht welke beïnvloedingstechnieken en media- en informatiemiddelen plegers en HCG-leiders kunnen gebruiken om daarmee minderjarige slachtoffers te werven. Voor ledenwerving kunnen plegers en HCG-leiders diverse normale en extremere marketing- en propagandatechnieken inzetten. De wervingsmethoden kunnen opdringerig zijn en intens inspelen op emoties. Dit wordt ook wel *proseliteren* genoemd, de mate waarin de HCG-leden intense pogingen doen om nieuwe leden te werven en te bekeren tot de eigen overtuiging¹⁹ (Braeckman, 2021).

Ledenwerving via ouders en verzorgers: opgroeien binnen een HCG

Een van de manieren waarop minderjarigen bij HCGs betrokken kunnen raken, is via hun ouders en verzorgers (van Wieringen et al., 2021). Minderjarigen die binnen een HCG opgroeien hebben weinig te kiezen.²⁰ Een ouder kan zelf HCG-leider zijn en van partner en kinderen verwachten dat zij een rigide wereldbeeld en levensstijl kritiekloos overnemen en actief uitdragen. Daarnaast kan een ouder lid worden van een HCG, waardoor ook minderjarigen bij betreffende HCG betrokken raken. Met name therapeutische HCGs²¹ kunnen ouders, verzorgers, leerkrachten en minderjarigen werven via zorg- en onderwijsdiensten (Ross, 2014; Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996). Een leerkracht of hulpverlener kan lid van een HCG zijn en zich zonder geïnformeerde instemming bemoeien met een minderjarige en keuzes die ouders maken over zorg, opvoeding en levensbeschouwing. Een ouder kan terecht kritiek hebben op dergelijk grensoverschrijdend gedrag.²² Ouders en verzorgers die het grensoverschrijdende gedrag niet opmerken, kunnen daarentegen ongemerkt voor de HCG proseliteren en erop aandringen dat partner en minderjarige kinderen de rigide opvattingen en levensstijl van een HCG overnemen.

Ledenwerving met online *communitybuilding*

Sinds de opkomst van internet en *socialmediaplatforms* vindt proselitisme ook online plaats. Voor minderjarigen is het steeds eenvoudiger geworden om online informatie te vinden,

¹⁹ Proseliteren (proselitisme) wordt beschouwd als bekeringsdrang met onethische middelen, zoals manipulatie, dwang, of onjuiste voorlichting.

²⁰ Wanneer ouders gescheiden zijn, hebben betrokken minderjarigen in theorie de keuze om bij de ouder te gaan wonen die niet actief betrokken is bij de HCG.

²¹ HCGs kunnen werken met opleidings- en bijscholingsprogramma's voor ouders, leerkrachten en zorgverleners en zelf scholen en zorginstellingen oprichten met minderjarigen als doelgroep. Zie voor een uitgebreide toelichting: *Cults in Our Midst* (ed. 2003), Singer, Wiley & Sons. En: *Cults Inside Out* (2014), Ross, Cult Education Insitute.

²² HCG-leiders en plegers kunnen actief pogingen doen om de ouder-kindrelatie en het ouderlijk gezag van een veilige ouder te ondermijnen door minderjarige kinderen van een veilige ouder te isoleren en vervreemden, door onterecht zorgmeldingen in te dienen en hen onterecht te beschuldigen van kindermisbruik en oudervreemding.

online gelijkgestemden te vinden en vriendschappen te sluiten. Ook plegers en HCG-leiders weten via internet en sociale media minderjarige slachtoffers te vinden en te benaderen.

Online *communitybuilding* is één van de manieren waarop plegers en HCG-leiders minderjarige slachtoffers kunnen werven (Phillips & Milner, 2021; Radicalisation Awareness Network (RAN), 2021). Een pleger of HCG-leider kan eenvoudig één of meerdere websites starten, waar hij vervolgens bepaalde diensten en producten aanbiedt, zoals chatdiensten of een online forum, waarbij hij mensen uitnodigt om lid te worden van de online community van gelijkgestemden, studiegenoten, lotgenoten, etc. Bij het aanmaken van een persoonlijk account kan gevraagd worden om naast persoonlijke gegevens ook intieme informatie te delen.²³ Binnen de online gemeenschap delen sommige mensen ook intieme zaken met andere communityleden, waarbij de HCG-leider als applicatiebeheerder van het platform veel mee kan lezen en volgen.²⁴ Zodoende kan hij online veel informatie verzamelen over een beoogd minderjarig slachtoffer alvorens hem persoonlijk te benaderen.

Ledenwerving met eventmarketing

Plegers en HCG-leiders kunnen daarnaast minderjarige slachtoffers online uitnodigen voor speciale events en op locatie eventmarketingtechnieken inzetten. HCG-leiders en -leden kunnen events organiseren om daarmee in contact te komen met aspirant-leden voor de HCG, zoals jeugdkampen, feesten, festivals, protestacties en diverse andere activiteiten in groepsverband. Plegers en HCG-leiders creëren zodoende een gelegenheid om slachtoffers te ontmoeten en te onthalen met een warm bad van aandacht. Ook *large-group awareness trainingen* en andere vormen van groepstherapie waarbij men voor een klein of groot publiek persoonlijke zaken moet onthullen en de emoties hoog kunnen oplopen, kunnen als een vorm van eventmarketing beschouwd worden (Ross, 2014; Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996). Met dergelijke events kunnen intense emoties opgewekt worden die bijdragen aan het gevoel bij een speciale groep te horen.

Online *grooming*, cyberstalking en online afpersing van minderjarigen

Media- en informatietechnologie kan ook door plegers en HCG-leiders gebruikt worden om minderjarige slachtoffers te *groomen*, op te lichten, te cyberstalken, te bedreigen en af te persen. Dit zijn vormen van gedigitaliseerde criminaliteit (van der Wagen et al., 2020). Plegers en HCG-leiders kunnen nepaccounts gebruiken en zichzelf online als een ander voordoen richting slachtoffers en op die manier hun vertrouwen winnen.

²³ Het gaat daarbij om persoonsgegevens en informatie over privéomstandigheden, zoals intieme relaties, vriendschappen, persoonlijke problemen, etc.

²⁴ Sommige internetgebruikers weten niet dat applicatiebeheerders mee kunnen lezen en veel gebruikersinformatie verzamelen, ook als op de website of chatdienst de indruk wordt gewekt dat internetgebruikers zonder account niet mee kunnen lezen.

Voorbeeld:

Oplichting, *sextortion* en seksuele uitbuiting door nepcoaches komen voor rond pro-ana coaching. In de gelijknamige beweging zoeken met name jongeren met de eetstoornissen anorexia en boulimia elkaar op in online pro-ana-communities, waar zij ervaringen delen en tips uitwisselen om af te vallen. Daar kunnen zij worden benaderd door plegers die zichzelf voordoen als 'afvalcoaches' die 'hulp' aanbieden om nog dunner te worden. De nepcoach vraagt de meisjes om 'bodychecks' op te sturen: foto's van blote lichaamsdelen, zogenaamd om haar voortgang qua afvallen te controleren. Die foto's gebruikt de pleger vervolgens om slachtoffers af te persen en te dwingen tot seksuele handelingen (Simons et al., 2020).

2.2. Hoe plegers en HCG-leiders minderjarige slachtoffers indoctrineren

Voorbeeld:

Warren Jeffs zorgde voor een speciaal opleidingsprogramma voor de kinderen die opgroeiden in zijn *Fundamentalist Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints* (FLDS-gemeenschap). Dagelijks moesten de kinderen naar zijn preken luisteren, die hen bang maakten voor de wereld buiten de gemeenschap. Jeffs liet alle boeken in hun bibliotheek censureren door ongewenste, wetenschappelijke informatie eruit te laten snijden. Voor de meisjes was er een apart curriculum. Zij mochten nog minder leren dan de jongens en werden soms al als 13-jarigen uitgehuwelijkt. Hun enige taken waren gehoorzamen aan de man aan wie zij waren uitgehuwelijkt en zoveel mogelijk kinderen krijgen. Voor 'verkrachting' bestonden in de gemeenschap geen woorden, maar zo benoemen enkele vrouwen die uit de FLDS-gemeenschap wisten te ontkomen achteraf wat hen is aangedaan.

Vanwege polygamie, waarbij één man met meerdere vrouwen tegelijk getrouwd kan zijn, ontstond een 'overschot' aan jongens. De jongens die opgroeiden in de gemeenschap kregen te maken met kinderarbeid. De jongens die zich volgens Jeffs niet nuttig konden maken, werden op straat gezet en mochten geen contact meer hebben met hun familie (Bron: *Keep Sweet, Obey and Pray*, documentaireserie, Netflix, Dretzin & McNally, 2022).

Zoals in de vorige paragraaf is toegelicht, worden niet alle minderjarige slachtoffers actief geworven door plegers en HCG-leiders. Sommige kinderen groeien op in parallelle gemeenschappen en in de nabijheid van HCGs, omdat één of beide ouders er al lid van zijn. Uit voorgaand voorbeeld wordt duidelijk hoe minderjarige slachtoffers in dergelijke situaties te maken kunnen krijgen met verschillende vormen van extreme beïnvloeding, indoctrinatie, dwingende controle en uitbuiting onder toeziend oog van ouders en andere familieleden. Onderstaande vormen van indoctrinatie kunnen door plegers en HCG-leiders gebruikt worden jegens minderjarigen.

Informatiecontrole en censuur

Niet alle plegers en HCG-leiders maken gebruik van alle beschikbare media- en informatietechnologie. Juist het bewust verbieden, beperken en controleren van de toegang tot bepaalde media en informatie kan beschouwd worden als kenmerkend voor bepaalde HCGs (Braeckman, 2021; Ross, 2014; Singer, 2003). Informatie die de HCG-leider ziet als sociaal onwenselijk of als bedreigend voor zijn positie en zijn HCG wordt uit de gemeenschap geweerd. Dit kan een HCG-leider op verschillende manieren doen, onder meer door: 1) bepaalde media en informatie te verbieden en overtreding ervan te bestraffen; 2) de toegang tot bepaalde media en informatie fysiek te belemmeren; 3) media en informatie te censureren; en 4) bepaalde media en informatie te demoniseren. Met censuur wordt bedoeld dat de HCG-leider alle media- en informatiemiddelen binnen de HCG controleert en de onwenselijke informatie laat verwijderen of veranderen. HCG-leden krijgen die informatie dus niet te zien, lezen of horen. Op die manier ontmoedigen zij minderjarige slachtoffers kritisch en zelfstandig na te denken en besluiten te leren nemen op basis van correcte informatie.

Indoctrinatie: leden een nieuwe taal, ideologie en manier van redeneren aanleren

Als plegers en HCG-leiders minderjarigen een nieuwe taal, ideologie en manier van redeneren aanleren, noemt men dit ook wel *indoctrineren*.²⁵ Veel HCGs gieten hun indoctrinatieprogramma's in de vorm van 'onderwijs', 'opleiding', 'training', 'coaching' en 'therapie' (Ross, 2014; Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996). Omdat de indoctrinatie in de vorm van onderwijs, opleiding of therapie is gegoten, waarbij minderjarige slachtoffers en hun ouders worden aangespoord om veel tijd, geld en aandacht te investeren, hebben zij in sommige gevallen niet in de gaten dat ze deelnemen aan een indoctrinatieprogramma voor een HCG.²⁶ Minderjarige slachtoffers, ouders en verzorgers kunnen aangespoord worden om voorlichtings- en lesmaterialen, zoals boeken, video's en podcasts, vaak en goed te bekijken en er hard voor te werken. Zij zorgen op die manier zelf voor de benodigde herhaling van informatie en lijken zichzelf te 'bekeren' (Taylor, 2004). Door gebruik te maken van online mediamiddelen kan een pleger of HCG-leider meerdere mensen op verschillende locaties tegelijk bereiken en online 'lesmaterialen' verstrekken. Informatieoverdracht kan vervolgens plaatsvinden via online lesprogramma's, websites, films, video's, podcasts, *augmented reality*, *virtual reality*, etc.

²⁵ Verschillen tussen verantwoord onderwijs en indoctrinatie zijn onder meer dat bij verantwoorde didactische benaderingen de ontvanger kennis bijgebracht wordt, waardoor hij zelfstandig en kritisch leert nadenken en anderzijds indoctrinerende leermethoden juist gericht zijn op kritiekloze acceptatie van bepaalde opvattingen, levensstijlen en manieren van redeneren.

²⁶ Sommige HCGs zijn er bedreven in aspirant-leden en medewerkers zelf te laten betalen voor hun werving- en selectieprocedure en indoctrinatieprogramma's.

Indoctrinatie met gesprekstechnieken: *redpilling*

Een andere manier waarop plegers en HCG-leiders slachtoffers kunnen indoctrineren en alternatieve manieren van waarheidsvinding kunnen aanleren is via bepaalde gesprekstechnieken. Taylor (2004) stelde dat bepaalde beïnvloedingstechnieken zo effectief kunnen zijn, dat volgers van HCGs oprecht gaan geloven dat zij niet zijn beïnvloed door de HCG-leider, maar alles helemaal zelf hebben bedacht of zelf hebben gewild (Taylor, 2004). Een voorbeeld van zo'n techniek die wordt ingezet door plegers en HCG-leiders is het intentioneel vragen oproepen om daarmee een groep volgers of een gesprekspartner aan het twijfelen te brengen over bepaalde ideologieën en opvattingen. Bestaande ideologieën worden – in gesprek – gedeconstrueerd en nieuwe ideologieën geconstrueerd. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van Socratische gespreksvoering: een gesprek waarbij deelnemers opvattingen onderzoeken met de bedoeling gezamenlijk tot nieuwe inzichten te komen. Deze als verhelderend bedoelde gespreksmethode wordt veel gebruikt bij counseling en lesprogramma's om kritisch redeneren te stimuleren. De uitwerking ervan hangt echter sterk af van de intenties van de vraagsteller, welke vragen hij stelt en welke voorbeelden hij gebruikt.

Een manier waarop Socratische gespreksmethoden op misleidende wijze worden toegepast, is *redpilling*.²⁷ Hiermee wordt een werkwijze bedoeld waarop met name online complotondernemers en extremistische groepen volgers online kunnen bekeren en indoctrineren (Lewis & Marwick, 2017; RAN, 2021). *Redpilling* is een misleidende manier om volgers te overtuigen van extreme opvattingen en volgers er tegelijkertijd van te overtuigen dat zij 'zelf onderzoek hebben gedaan'. Echter, wanneer volgers hierbij bewust werden 'gecoacht' door een pleger of HCG-leider, zou er ook sprake kunnen zijn van misleiding.

2.3. Hoe plegers en HCG-leiders minderjarige slachtoffers dwingen en controleren

In de volgende paragrafen worden enkele voorbeelden toegelicht die kenmerkend zijn voor dwingende controle en voor de manieren waarop deze door plegers gebruikt kunnen worden binnen gezinnen en HCGs.

Controle van tijd en bewegingsruimte

Plegers kunnen veel aandacht eisen van hun partner ten koste van de aandacht voor de kinderen. De pleger reageert jaloers als zijn partner tijd spendeert met het kind en genegenheid en plezier ervaart met het kind. Hij zorgt ervoor dat de tijd die zijn partner en kinderen samen doorbrengen, gelimiteerd is. Dat kan hij doen door dagelijkse activiteiten en

²⁷ <https://centipedenation.com/library/red-pilling-a-general-guide-to-enlightening-people-by-centipede-nation/>

keuzes op een overdreven en rigide manier te plannen, controleren en monitoren: huishoudelijke taken, boodschappen doen, huiswerk, sport, kleding, lichamelijke verzorging, financiën, etc. (Katz, 2016, 2019; Katz et al., 2020).

Isolatie van de buitenwereld

Plegers limiteren en controleren de activiteiten buitenshuis van zowel de partner als de kinderen. Vooral jonge kinderen, die niet zonder hulp van een ouder naar vriendjes, familie of buitenschoolse activiteiten kunnen, raken daardoor geïsoleerd van de buitenwereld. Kinderen kunnen zich in die situatie erg eenzaam voelen (Katz, 2016, 2019; Katz et al., 2020).

Onthouding van hulpbronnen en opsluiting

Controletechnieken van de pleger zorgen ervoor dat kinderen weinig vrijheid, onafhankelijkheid, hulpbronnen en middelen ter beschikking hebben. De toegang tot basale levensbehoeften kan sterk worden gereguleerd en gecontroleerd. Kinderen kunnen zich daardoor gevangen voelen in hun eigen huis (Katz, 2016, 2019; Katz et al., 2020).

Opedrongen beperkingen en 'gemaakt' gedrag

Kinderen krijgen weinig vrijheid om zich thuis te mogen gedragen op een manier die normaal is voor hun leeftijd. Zij moeten hun eigen, natuurlijke gedrag sterk aanpassen om te voldoen aan de eisen van de pleger. Ze moeten zich te volwassene en verantwoordelijk gedragen of zich juist te jong en afhankelijk gedragen. De stemming van de pleger overheerst de algehele stemming in huis. Partner en kinderen mogen niet lachen of plezier maken als de pleger zich ziek of chagrijnig voelt of ze moeten vrolijk doen als de pleger dat wil (Katz, 2016, 2019; Katz et al., 2020).

Abuse-by-proxy en stalking-by-proxy

Een pleger kan ook voortdurende dwang en controle uitoefenen *via* anderen. Dit wordt ook wel *abuse-by-proxy* en *stalking-by-proxy* genoemd (Monckton Smith, 2021; Mullen et al., 2008) Minderjarige slachtoffers kunnen daardoor medeplichtig gemaakt worden aan misbruik, geweld en uitbuiting (Janssen et al., 2021).

Dwang en controle met informatietechnologie en *stalkerware*

Door gebruik te maken van geavanceerde informatietechnologie kan een pleger overal en 24/7 controle uitoefenen, slachtoffers in de gaten houden en stalken, ook als slachtoffers op afstand en buiten beeld van de pleger zijn. De pleger of HCG-leider kan zodoende een surveillancecultuur op kleine schaal bewerkstelligen en zichzelf alomtegenwoordig maken (Monckton-Smith et al., 2022; Nikupeteri et al., 2021). Het kan gaan om voor het slachtoffer

verborgen of zichtbare stalking met technologie. In het geval van verborgen stalking heeft het slachtoffer de stalking niet in de gaten. De dwingende controle die zich uit in voortdurende stalking, monitoring en een strak regime, kan genormaliseerd worden richting slachtoffers door dit gedrag af te doen als 'bescherming' en 'belangstelling'. Minderjarigen die blootgesteld zijn aan technologie-gefaciliteerde stalking moeten volgens Nikupeteri en collega's (2021) worden beschouwd als misbruikslachtoffers (Katz et al., 2020; Nikupeteri et al., 2021).

Voorbeelden:

- Afluisterapparatuur en beveiligingscamera's, ook binnenshuis.
- *Stalkerware* op mobiele telefoons en andere apparaten waarmee de pleger alles wat een slachtoffer doet kan volgen, meelesen, beluisteren en bekijken. Ook de videocamera van de mobiele telefoon kan op afstand worden aangezet.
- *Trackers* op voertuigen, kleding en mobiele apparaten.
- Een pleger kan met online remote control de verwarming, verlichting, boiler en diverse apparaten uit- of aanzetten of er beperkingen met een tijd klok op zetten. Bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat een slachtoffer steeds een beperkt aantal minuten warm douchewater ter beschikking krijgt.
- Een pleger kan middels diverse mobiele apps dagelijkse activiteiten, bewegingen, emotionele stemmingen, dieetgewoonten (calorieën tellen) en diverse persoonlijke en biometrische gegevens van slachtoffers monitoren.
- Een slachtoffer kan verplicht worden altijd bereikbaar of online te zijn, direct op te nemen als de pleger belt of direct terug te appen als de pleger appt.
- Een pleger kan slachtoffers verplichten telefonisch en op commando gedetailleerd te rapporteren over activiteiten buiten zijn blikveld (Pomerantz et al., 2021), of steeds 'selfies' te appen naar de pleger om daarmee te 'bewijzen' waar en met wie zij is, waar zij mee bezig is en dat zij 'trouw en loyaal' is.

Voorgenoemde voorbeelden van dwingende controletechnieken kunnen ook gebruikt worden door plegers en HCG-leiders binnen andere contexten en afhankelijkheidsrelaties, zoals binnen scholen, sportverenigingen en jeugdzorginstellingen (Commissie Samson, 2012; Olfers & Wolsink, 2021; Singer, 2003). Plegers kunnen ook leerkrachten, trainers van sportverenigingen, hulpverleners of andere minderjarigen zijn, die vanwege hun rol en leeftijd een machtspositie hebben ten opzichte van minderjarige slachtoffers.

In de volgende paragraaf wordt een voorbeeld toegelicht van misinformatie over kindermisbruik die in omloop is en hoe volgers van online complotgemeenschappen van deze misinformatie overtuigd kunnen raken.

2.4. Misinformatie en complotmythen over kindermisbruik

In *hoofdstuk 1.3* zijn de fenomenen des- en misinformatie en complotmythen toegelicht als zijnde marketing- en propaganda-instrumenten, die mede door storytellingtechnieken sterk inspelen op het ontwikkelen van gevoelens van superioriteit en wij-zij denken, en daarmee sociale isolatie in parallelle gemeenschappen legitimeren (AIVD, 2022; Phillips & Milner, 2021; Wardle & Derakhshan, 2017). Naast het feit dat des- en misinformatie kan worden ingezet als middel voor extreme beïnvloeding binnen een HCG, spelen des- en misinformatie en complottheorieën over kindermisbruik een rol. Hieronder volgen twee voorbeelden van complotmythen over kindermisbruik en uitbuiting.

'De Grote Samenzwering'

Het narratief van de 'Grote Samenzwering'²⁸ gaat uit van een elite die achter de schermen van regeringen de loop van de wereldgeschiedenis geheel beheerst en uit zou zijn op totale heerschappij (Hulspas & Nienhuys, 1998). Niet de democratisch gekozen regering of president geeft leiding aan de burgers van een land, maar die elite. Regeringsleiders zouden de uitvoerders zijn van hun 'Plan'. De elite komt in het geheim bij elkaar om plannen te smeden en infiltreert in belangrijke organisaties, op machtige posities, zoals de rechtspraak en de bankenwereld. De samenzwering is gericht tegen gewone burgers, die de elite allemaal tot slaaf zou willen maken. De geheime elite – door QAnon-volgers 'Deep State' genoemd (Bloom & Moskalenko, 2021) – zou worden gevormd door de allerrijkste wereldburgers, bankiers, oude adel, Joden, communisten, vrijmetselaars, illuminati en satanisten. Bisschoppen en de paus zouden in het geheim Joods zijn. Ook overheidsdiensten zoals de CIA en de AIVD worden in de narratieven genoemd. Wanneer bijeenkomsten en conferenties plaatsvinden, worden die steeds als bevestiging van dezelfde samenzwering van rijke, machtige mensen gezien. Wanneer bepaalde plannen gepubliceerd worden, bijvoorbeeld om de klimaatcrisis of de coronacrisis aan te pakken, wordt die crisis als een *valse vlag* beschouwd, een heimelijke operatie waarmee de Grote Samenzweerders hun vermeende echte plannen zouden proberen door te voeren. Wat die plannen precies zijn, blijft in het ongewisse; concreet bewijs ontbreekt. Dat ontbrekende bewijs zou te verklaren zijn doordat alles geheim wordt gehouden (Hulspas & Nienhuys, 1998).

Bloedsmaad en QAnon

Bloedsmaad, ook wel 'bloedsprookje' genoemd, is een antisemitisch narratief waarin wordt beweerd dat Joden (christelijke) kinderen zouden roven en hun bloed zouden

²⁸ De eerste persoon die een boek over de Grote Samenzwering publiceerde, was de Franse jezuïet Augustin Barruel-Bauvet (1741-1820): *Mémoires pour servir à l'histoire de Jacobinisme* (1797). Barruel beweerde dat vrijmetselaars een samenzwering leidden, met name de illuminati, de Beierse Loge. Het kwaad begon volgens Barruel met de Orde der Tempeliers. Deze orde was verboden in Frankrijk, omdat zij zich bezig zouden houden met duivelsverering. In het geheim zouden de Tempeliers zijn doorgegaan als illuminati (Hulspas & Nienhuys, 1998).

gebruiken voor het bakken van matsesbrood. De Joodse bevolking kreeg mede door dit narratief valse beschuldigingen van kindermoord, pogroms en genocide te verduren. Joodse kinderen werden daarbij ook vermoord om verdere 'degeneratie' van het volk te stoppen. Het Bloedsmaad-narratief komt in verschillende varianten voor en wordt sinds de Middeleeuwen verspreid in Rusland, Europa, de VS, Australië en het Midden-Oosten.

De belangstelling voor het antisemitische Bloedsmaad-narratief is sinds eind 2016 versterkt door de zaak *#Pizzagate*. Een narratief over een vermeend 'satanisch pedoseksueel netwerk van Hillary Clinton' werd in de aanloop naar de presidentsverkiezingen (VS) verspreid via sociale media (Tokmetzis, 2018). Edgar Welch raakte overtuigd van het gerucht dat er kinderen in de kelder van pizzeria Comet Ping Pong opgesloten zouden zitten. Welch reed naar de pizzeria om de kinderen te bevrijden en schoot drie kogels door een deur. Hij werd opgepakt en veroordeeld tot vier jaar cel. Een reeks narratieven over een satanisch netwerk werd vervolgens onder meer door de extreemrechtse QAnon-beweging verspreid. De *#savethechildren*-campagne van QAnon werd aangedreven door de kracht van sociale media en veroorzaakte een nieuwe *Satanic Panic* (Phillips & Milner, 2021).

In de VS wordt de verspreiding van complotmythen over 'satanisch ritueel misbruik' in verband gebracht met de doding van enkele jonge kinderen door hun ouders. In 2021 bracht een vader zijn twee jonge kinderen om het leven omdat hij onder meer door QAnon ervan overtuigd zou zijn geraakt dat zij 'slangen-DNA' zouden hebben. Een verwarde moeder die in de ritueel misbruik-verhalen geloofde, raakte ervan overtuigd dat een 'sex trafficking ring' actief was in haar woonplaats en haar kinderen zou misbruiken. Zij bracht haar drie jonge kinderen om het leven. Zij zou hebben gedacht hen zo te uit de handen te houden van de 'kinderhandelaren'.

Hoe worden complotmythen over kindermisbruik gebruikt als wervingsinstrument?

Bij complotmythen over kindermisbruik is sprake van een bepaalde groep of persoon die steeds opnieuw als de vijand of dader van kindermisbruik wordt geframed. In het geval van de QAnon-complotmythe wordt een vermeende 'cult van pedofielen en satanisten' als daders aangewezen van kinder- en mensenhandel en andere reële en vermeende misstanden. In de VS, Europa en andere Engelssprekende landen zijn in de loop der tijd steeds verschillende politici, ambtenaren en wetenschappers aangewezen als lid van de 'cult'. Door de heftige verdachtmakingen jegens hen wekken complotondernemers de suggestie van daderschap en strijd, en kunnen volgers daadwerkelijk wantrouwend en vijandig tegenover de persoon of groep komen te staan.

Collective storytelling: complotverhalen over kinder- en mensenhandel als 'true crime'

De algemene aanname is dat niet alleen complotondernemers, maar ook internetcultuur en sociale media een grote rol spelen bij de verspreiding van complottheorieën (Phillips & Milner, 2021). Daarbij is *collective storytelling* een belangrijk begrip. *Collective storytelling* is een vorm van online storytelling waarbij internetgebruikers zelf een creatieve en sturende rol hebben. Die creatieve en sturende rol kan voor een gevoel van betrokkenheid en controle zorgen omdat internetgebruikers kunnen meehelpen met puzzelen en onderzoeken en samen met andere gebruikers sturing kunnen geven aan de loop van een verhaal.

QAnon en andere complotgemeenschappen maken ook gebruik van *collective storytelling*-technieken (Phillips & Milner, 2021). Gameonderzoekers stellen dat QAnon een *Alternate Reality Game* is, waarbij de mechanismen van *collective storytelling* worden gebruikt om volgers op een extremistisch dwaalspoor te zetten (Berkowitz, 2021). Dat werkt als volgt: het verschijnsel dat deelnemers in een game hints, patronen en aanwijzingen zien in zaken die niet bedoeld zijn als hints, wordt *apofenie* genoemd. De menselijke neiging om willekeurige zaken als belangrijke clous te zien, kan ook gebruikt worden om volgers met opzet op een bepaald dwaalspoor te zetten: in dat geval is er sprake van *geleide apofenie*. De valse hints kunnen internetgebruikers bijvoorbeeld aansporen tot online zoekopdrachten, waardoor zij op afbeeldingen, video's of teksten uitkomen die in verband gebracht kunnen worden met satanisme en kindermisbruik. Of *collective storytelling* een onschuldig spel blijft, hangt dus sterk af van de inhoud van de hints die ingebracht worden door internetgebruikers.

Ook complotmythen over kindermisbruik kunnen gepresenteerd worden in de vorm van *true crime* of onopgeloste misdaad die volgers zouden moeten oplossen. Met een raadselachtige online post op een socialmediaplatform deelt de complotondernemer een intrigerende valse clou – bijvoorbeeld een stukje informatie over een vermeende 'satanistische kindermisbruiker'. Volgers van de complotondernemer delen de valse clou met elkaar, gaan aan de slag om de valse clou te ontraadselen en delen interpretaties met elkaar in online complotgemeenschappen. Zodoende kunnen volgers van online complotgemeenschappen op een extremistisch dwaalspoor terecht komen.

Zoals toegelicht in *hoofdstuk 1.3* is het moeilijk om mensen ervan te overtuigen dat er sprake is van misinformatie wanneer zij eenmaal van bepaalde zaken overtuigd zijn (Lewandowsky, 2021; Lewandowsky & Cook, 2020; Sinatra & Hofer, 2021). In de volgende paragraaf wordt toegelicht wat dit zou kunnen betekenen in relatie tot verhalen van melders van Georganiseerd Sadistisch Misbruik. Ten slotte worden concluderend enkele gevolgen genoemd voor slachtoffers van seksueel misbruik of kinder- en mensenhandel.

2.5. Welke beïnvloedings- en dwingende controletechnieken zijn herkenbaar in complotdenken over Georganiseerd Sadistisch Misbruik?

In de verhalen van melders van Georganiseerd Sadistisch Misbruik komen elementen voor waarvan denkbaar is dat het gaat om bepaalde beïnvloedings- en dwingende controletechnieken door een netwerk of cult. Fragmenten uit de radio-uitzending “Glasscherven en duistere rituelen” van Argos illustreren dat (Terlingen, 2020):

Bron: “Glasscherven en duistere rituelen.” Argos, VPRO, radio-uitzending, 27 juni 2020.

De schoonmoeder van M. vertelt over een plaatje dat ineens op het scherm van de telefoon van M. verscheen, van ‘een fee met vlammen eromheen’, waarna M. snel weg wilde gaan. Vlak erna kwamen volgens schoonmoeder ook andere berichten binnen op de mobiele telefoon bij M. met dreigende teksten: “*Het duurt nu toch wel erg lang.*” En: “*Je moet nu toch echt komen en anders: rest in peace.*”

M. kreeg volgens haar schoonmoeder ook brieven van ‘het netwerk’, met ‘vage verhalen in het Latijn’, in het Engels, met codes en verwijzingen naar rituelen en satanisme.

In de uitleg van behandelaar K. komt naar voren dat meerdere van haar cliënten ongewenst berichten en mails van bepaalde personen blijven ontvangen.

Het is denkbaar dat melder M. en cliënten van behandelaar K. uit bovengenoemde fragmenten te maken hebben met specifieke dwingende controletechnieken, namelijk stalking en technologie-gefaciliteerde stalking. Het is echter niet mogelijk om op basis van deze fragmenten vast te stellen wat er daadwerkelijk speelde of speelt in individuele gevallen. In *hoofdstuk 3* wordt nader ingegaan op manieren waarop onderzocht kan worden of en in hoeverre er sprake is van dwingende controle of stalking en onder welke voorwaarden onderzoek gedaan kan worden.

In de verhalen van melders van Georganiseerd Sadistisch Misbruik wordt ook gesproken over ‘*mind control*’ en ‘programmeren’ als kenmerkend voor ‘ritueel misbruik’ (Terlingen, 2020). Als volgt:

Bron: “Glasscherven en duistere rituelen.” Argos, VPRO, radio-uitzending, 27 juni 2020.

Behandelaar K.: “Ik noem dat **mind control**. Mensen met een achtergrond van **ritueel misbruik**, die hebben veel meer **hersenspoelingen** zou je kunnen zeggen. Ze noemen dat zelf **programma’s** die aan kunnen gaan en die heel typisch gedrag laten zien dat eigenlijk bij mensen met DIS zonder die achtergrond niet zo zichtbaar is. Wat erover verteld wordt,

*is dat er sprake is van een soort **training**, meer een soort conditioneren, dat als A gezegd wordt, dat B gedaan moet worden.”*

Reporter: *“**Trainingen** door middel van **waterboarden, elektroshocks, lichtflitsen, rondraaien, liedjes herhalen, of opsluiten.**”*

Voice over: *“**Programmeringen** die wij hebben zijn **terugkomprogramma’s, terugkeren naar de groep op specifieke dagen, zelfmoordprogramma’s, automutilatieprogramma’s en programma’s om verwarring te zaaien wanneer ik iets vertel over de groep wat niet mag.**”*

In dit fragment komen beschrijvingen voor die herkenbaar zijn voor discours rond ‘(satanisch) ritueel misbruik’ (in bovenstaand fragment in **vet**) (Goodwin, 2018; McNally, 2003). In *hoofdstuk 1* is toegelicht hoe emotioneel beladen taal, zoals in dit geval bijvoorbeeld de woorden ‘zelfmoordprogramma’s’ en ‘ritueel misbruik’, beschouwd worden als een vorm van retorische beïnvloeding, die kenmerkend kan zijn voor extreme beïnvloeding (Arp et al., 2019; Kahneman, 2011; Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996; Taylor, 2004, 2007). Het gegeven dat de personen in dit fragment ideologisch gekleurd discours en emotioneel beladen taal gebruiken, zou ook beschouwd kunnen worden als kenmerkend voor de vele manieren waarop mensen elkaar kunnen beïnvloeden, namelijk via collectieve manieren van storytelling. Men construeert dan met elkaar een gezamenlijke taal en ideologie, in dit geval over misbruik en geweld (Phillips & Milner, 2021; Waring, 2018). De overlap qua taalgebruik kan erop duiden dat men mogelijk al langere tijd onderdeel uitmaakt van gemeenschappen waarbinnen betreffend taalgebruik gangbaar is.²⁹

Een melder van GSM kan deze emotioneel beladen taal gebruiken bij het melden en aangifte doen en mede daardoor mogelijk verward overkomen. Dat wil niet per definitie zeggen dat er geen sprake is van een vorm van misbruik, uitbuiting of andere strafbare gedragingen; of en hoe sprake is van misbruik of uitbuiting zou alleen vastgesteld kunnen worden middels feitenonderzoek per casus.³⁰ Anderzijds is het voor melders en betrokken behandelaars van belang om te weten op welke manieren emotioneel beladen taal rond ‘(satanisch) ritueel misbruik’ ondermijnend kan zijn voor slachtoffers bij het proces van melden en aangifte doen, het politieonderzoek, de rechtsgang en het herstel van slachtoffers. In de volgende paragraaf wordt toegelicht hoe het gebruik van emotioneel beladen taal en de verspreiding van complotdiscours over kindermisbruik de aanpak daarvan en van kinder- en mensenhandel kunnen ondermijnen.

²⁹ Met ideologisch gekleurd taalgebruik kunnen mensen meer of minder bewust duidelijk maken met welke groepen en ideologische constructen zij zichzelf identificeren (Waring, 2018).

³⁰ Er zou in bepaalde gevallen ook sprake kunnen zijn van (deels) fictieve herinneringen (McNally, 2003). In dit deelonderzoek is niet aan waarheidsvinding gedaan.

2.6. Hoe kunnen complotmythen over kindermisbruik de aanpak daarvan ondermijnen?

Phillips en Milner (2021) stellen dat de online verspreiding van complotdiscours reële maatschappelijke problemen, misstanden en misdaden kan annexeren en tot satanische paniek kan leiden (Phillips & Milner, 2021). Een complotondernemer kan iedere affaire, misstand en misdaad die in het nieuws komt in een bepaalde complotconstructie trekken door er consistent bepaalde woorden en hashtags (#) via sociale media aan te koppelen wanneer hij berichten doorstuurt. In het geval van complotmythen over kindermisbruik worden reële zaken, waarbij mogelijk sprake is van kinder- en mensenhandel, kindermisbruik of HCGs, mogelijk onterecht geplaatst in het kader van een complotmythe over kindermisbruik. Het framen van kindermisbruik en kinder- en mensenhandel in een complotconstruct kan het risico met zich meebrengen dat reële misstanden en misdaden niet of niet adequaat aangepakt kunnen worden. Het helpt misbruikslachtoffers niet bij een succesvolle aangifte en eventuele rechtsgang, noch bij hun herstel, als hun persoonlijke, waargebeurde verhalen in het narratief van QAnon of andere extreme narratieven worden gekaderd. ‘Satanisch ritueel misbruik-narratieven’ leiden op verschillende fronten en op verschillende manieren de aandacht af van het zo goed mogelijk melden, opsporen, vervolgen en herstellen van misbruik en uitbuiting.

2.7. Samenvatting hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk zijn enkele manieren besproken waarop plegers en HCG-leiders extreme beïnvloedingstechnieken en dwingende controletechnieken gebruiken om minderjarige slachtoffers in de context van gezinnen en HCGs te werven, indoctrineren en binden. Daarbij spelen media- en informatietechnologie een belangrijke rol. Plegers en HCG-leiders kunnen minderjarige slachtoffers via sociale media en online *communitybuilding* op afstand bereiken, manipuleren, afpersen en uitbuiten. Via onder meer lesmaterialen en informatiecontrole kunnen minderjarigen op locatie en online geïndoctrineerd en afhankelijk gemaakt worden door plegers en HCG-leiders. Middels bepaalde gesprekstechnieken, waaronder *redpilling*, kunnen minderjarige slachtoffers ervan overtuigd raken helemaal zelf en met instemming tot extreme overtuigingen te zijn gekomen.

Plegers en HCG-leiders kunnen *stalking* en *stalkerware* gebruiken als controle-instrument, waardoor zij ook op afstand emoties en gedragingen van slachtoffers op zeer indringende en intimiderende wijze kunnen monitoren en controleren. Bepaalde aspecten uit de verhalen van melders van GSM doen denken aan dwingende controletechnieken, met name *stalking* en *cyberstalking*.

Enkele complotmythen over kindermisbruik, waaronder de ‘Grote Samenzwering’, de ‘Bloedsmaad’ en ‘satanisch ritueel misbruik’, worden online veelvuldig gedeeld. Door deze

complotmythen voor waar aan te nemen, kunnen zowel minderjarige slachtoffers als betrokken volwassenen en behandelaars ervan overtuigd raken dat er sprake zou zijn van ‘satanisch ritueel misbruik’. Deze complotmythe over kindermisbruik kan een ondermijnende uitwerking hebben op de aanpak van kinder- en mensenhandel: het proces van melden, aangifte doen, het politieonderzoek, de rechtsgang, het zelfbeeld en herstel van slachtoffers en melders van misbruik, en het herstel van relaties met betrokken familieleden.

2.8. Conclusies hoofdstuk 1 en 2

Bij kindermisbruik worden door plegers uiteenlopende extreme beïnvloedings- en dwingende controletechnieken gebruikt. Er bestaan bovendien meer en minder georganiseerde vormen van degelijke technieken, onder meer in de vorm van HCGs en online complotgemeenschappen. Melders van GSM spreken in dit verband onder meer van ‘programmeren’, ‘(satanisch) ritueel misbruik’ en ‘de cult’. Deze termen worden beschouwd als emotioneel beladen taal. De verspreiding van complotmythen over kindermisbruik en het normaliseren van alternatieve manieren van waarheidsvinding kunnen ertoe leiden dat slachtoffers van misbruik en betrokken behandelaars in termen van ‘(satanisch) ritueel misbruik’ over reële misbruik- en uitbuitingszaken spreken. De emotioneel beladen taal kan echter op verschillende manieren ondermijnend zijn voor slachtoffers van misbruik en uitbuiting, hun families, en voor een effectieve aanpak van kindermisbruik en de diverse vormen van uitbuiting die binnen de context van gezinnen en HCGs kunnen plaatsvinden.

Demoniseren en medicaliseren van personen en groepen kunnen beide beschouwd worden als extreme beïnvloedingstechnieken. Door complotconstructies over ‘satanisch ritueel misbruik’, de ‘slachtoffers’ en de ‘satanische cult’ kunnen minderjarige en volwassen slachtoffers vervreemden van familie en vrienden, vervreemden van zichzelf en verder geïsoleerd raken. Wanneer daardoor relaties met familieleden en vrienden verbroken worden, wordt de kans dat zij opnieuw slachtoffer worden van misbruik en uitbuiting groter. Zodoende kunnen complotconstructies in het algemeen, en extreme complotmythen over ‘satanisch ritueel misbruik-verhalen’ in het bijzonder, sociale onveiligheid en een voedingsbodem voor kindermishandeling, misbruik en uitbuiting veroorzaken.

Alle beïnvloedingstechnieken en dwingende controletechnieken die een pleger gebruikt, kunnen samen een onveilige situatie veroorzaken, waardoor slachtoffers klem raken in een *web of control* van een pleger of HCG. Ook al staat de voordeur gewoon open, kan de pleger diverse middelen inzetten om alle controle te houden over wat een slachtoffer mag denken, voelen en doen. Minderjarige slachtoffers kunnen dus ook gewoon naar school gaan en deelnemen aan buitenschoolse activiteiten, en intussen toch gevangen zitten. Door snelle technologische ontwikkelingen kunnen plegers over steeds meer middelen beschikken om – ook zonder dat het slachtoffer het in de gaten heeft – controle uit te oefenen. Ook

hulpverleners en politie kunnen dergelijke verborgen vormen van cyberstalking over het hoofd zien.

Door snelle mediatechnologische ontwikkelingen worden ook desinformatiecampagnes steeds geavanceerder, met alle effecten van dien op het schijnbare realiteitsgehalte van complotmythen. Denk met name aan *deepfake* mediatechnologie, waarmee parallele realiteiten, echokamers en fabeltjesfuiken van complotgemeenschappen op den duur nog realistischer kunnen lijken. De werelden die plegers en HCG-leiders creëren, verschaffen hen steeds meer legitimiteit en leiden zowel slachtoffers, politieonderzoekers als hulpverleners af van de feitelijke strafbare gedragingen. Doordat iedere belastende informatie kan worden geframed als een synthetisch gecreëerde nepvideo of -geluidsopname, wordt het voor politie en OM steeds moeilijker *fake* materiaal te ontcrachten en plegers die mensen moedwillig misleiden, oplichten en uitbuiten op te sporen en te vervolgen.

Hoofdstuk 3 bevat een reeks aanbevelingen die opsporingsdiensten kunnen helpen om nog beter onderscheid te kunnen maken tussen betrouwbare verklaringen en desinformatie.

Hoofdstuk 3.

Aanbevelingen voor screening, onderzoek en interventies rond dwingende, controle desinformatie en *High Control Groups*

In Nederland is dwingende controle nog niet strafbaar of gecriminaliseerd, in tegenstelling tot in andere landen, zoals het Verenigd Koninkrijk, enkele staten in de Verenigde Staten en Australië. In Nederland wordt onderzoek gedaan naar aparte strafbaarstelling van psychisch geweld (Janssen et al., 2022). Zorg- en veiligheidsprofessionals hebben er moeite mee om dwingende controle te signaleren en gestructureerd feitenonderzoek te doen. Het is lastig om een onderscheid te maken tussen 'gewoon' psychisch geweld en dwingende controle, en om dwingende controle vervolgens te bewijzen. De manier waarop plegers en omstanders dwingende controle *framen* en normaliseren tegenover politie en hulpverleners kan het bovendien extra moeilijk maken om dwingende controle te signaleren.

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat meer dan de helft van de complexe scheidingen een voorgeschiedenis heeft van partnergeweld en dat met name dwingende controle een veiligheidsrisico is, ook voor de betrokken kinderen (de Ruiters et al., 2020; Katz, 2015a, 2016, 2019; Katz et al., 2020; Monckton Smith, 2020, 2021; Monckton-Smith et al., 2022; Nikupeteri et al., 2021; Stark & Hester, 2019). Slachtoffers van dwingende controle in gezinssituaties kunnen al van alles geprobeerd hebben om de dwingende controle te beëindigen. Vervolgens is een scheiding van de pleger de enige resterende oplossing. De dwingende controle, stalking en het geweld zijn op het moment van de scheiding al jaren gaande. Volgens Monckton Smith

(2021) is het dan ook van groot belang dat politie en OM inhoudelijk direct bij dergelijke zaken betrokken zijn en meldingen en aangiften blijven opnemen, ook als er nog maar weinig bewijs is of als een zaak weinig kansrijk lijkt. De meldingen en aangiften zouden door de politie verzameld kunnen worden als bewijs voor eventuele vervolging op langere termijn (Monckton Smith, 2021).

3.1. Evidencebased screeningsinstrumenten

Om dwingende controle tijdig te kunnen signaleren, is het van belang dat er breed instrumenten beschikbaar komen, die screening van en gestructureerd onderzoek naar dwingende controle mogelijk maken. De volgende instrumenten zijn evidencebased:

Conflictdiagnose: screening met MASIC-methode

De Ruiters stelt dat het belangrijk is om huiselijk geweld bij complexe scheidingen te screenen voordat een passende interventie wordt ingezet (de Ruiters et al., 2020). Het is onveilig als slachtoffers van dwingende controle verplicht worden om met een pleger in mediation te gaan (de Ruiters et al., 2020; Warshak, 2010). Wanneer advocaten, mediators en andere hulpverleners dwingende controle niet tijdig herkennen, kunnen zij als *proxy* worden gebruikt door een pleger. Dat wil zeggen dat ze ongemerkt en ongewild de argumenten van de pleger ondersteunen en bijdragen aan dwingende controle.

De MASIC³¹ is een gestructureerd interview waarmee een conflict 'gediagnostiseerd' kan worden. Beide ouders en betrokken minderjarigen worden apart – en dus veilig – geïnterviewd, voorafgaand aan de keuze voor een interventie. In dit interview wordt doorgevraagd naar emotionele mishandeling, dwingende controle, lichamelijk geweld, seksueel geweld en stalking. Op basis van de informatie uit die twee interviews en uit informatie van politie, Veilig Thuis, huisarts, etc. kan een beoordeling gemaakt worden, bijvoorbeeld of er sprake is van dwingende controle.

NICHD-protocol

In de context van feitenonderzoek is het van belang om bij kinderen gestructureerde interviews volgens wetenschappelijke standaarden af te laten nemen. Verbetering van de procedures rond het interviewen van kinderen bij vermoedelijk (seksueel) misbruik wordt aanbevolen (Erens et al., 2019). Een goed voorbeeld van een wetenschappelijke standaard voor het afnemen van kind-interviews bij vermoeden van misbruik of mishandeling is het protocol van het *National Institute of Child Health and Human Development*³² (NICHD). Video-

³¹ Zie voor meer informatie over de MASIC-screeningsmethode: <https://www.conflictscheiding.eu/>

³² Zie voor meer informatie: <http://nichdprotocol.com/dutch.pdf>

opnamen van deze interviews kunnen standaard beschikbaar gesteld worden voor forensisch-linguïstisch en -psychologisch onderzoek.

Analyseren van micropatronen van dwingende controle

Het is belangrijk om per casus een totaalbeeld van voorkomende beïnvloedings- en dwingende controletechnieken in kaart te brengen om te kunnen beoordelen op welke manier en in welke mate er sprake is van beïnvloeding en dwingende controle. Naast het analyseren van videomateriaal van studioverhoor, kunnen beschikbare tekstuele bronnen en beeld- en geluidsmateriaal geanalyseerd worden op micropatronen van dwingende controle (Monckton-Smith et al., 2022).

Screening op aanwezigheid van *stalkerware*

Daarnaast kan de politie de fysieke omgeving, voertuigen en mobiele apparatuur van slachtoffers standaard controleren op de aanwezigheid van *stalkerware*. De mogelijkheid van technologie-gefaciliteerde stalking zou in alle zaken van huiselijk geweld en complexe echtscheidingen onderzocht moeten worden. Mobiele telefoons, bodycams, *trackers*, *spyware* en de manieren waarop deze technologie gebruikt wordt door plegers en slachtoffers kunnen belangrijke indicaties zijn van dwingende controle en stalking. Bewijsmateriaal van stalking moet zo snel mogelijk veiliggesteld worden, waarbij samenwerking met slachtoffers belangrijk is.³³

3.2. Multidisciplinair feitenonderzoek naar dwingende controle en *High Control Groups*

In de context van HCGs kunnen diverse strafbare gedragingen plaatsvinden, zoals vormen van uitbuiting, mensenhandel en kindermisbruik (Bruijnaers et al., 2022; Ross, 2014; Singer, 2003; Singer & Lalich, 1996; Stein, 2017; van Wijk et al., 2021). Strafbare gedragingen kunnen door politie en OM strafrechtelijk onderzocht worden. Bruijnaers, Smeekes en Zee (2022) onderzochten voor de Nationale Politie de veiligheidsrisico's van HCGs in Nederland en wat de politie nodig heeft om in te kunnen spelen op deze veiligheidsrisico's (Bruijnaers et al., 2022).

Oprichting landelijk HCG-kennisinstituut

Een van de bevindingen luidt dat een multidisciplinair, landelijk HCG-kennisinstituut wenselijk is (Bruijnaers et al., 2022). Het kennisteam moet deskundig en bevoegd zijn om alle ketenpartners *on demand* bij te kunnen staan bij feitenonderzoek en te adviseren over

³³ Een uitgebreide toelichting op *stalkerware* en manieren waarop bewijsmateriaal van stalking veiliggesteld kan worden: <https://stopstalkerware.org/>

diverse strafbare gedragingen in de context van HCGs. Onderzoekers van dit kennisteam moeten beschikken over parate kennis van HCGs, de sociale kaart, een uitgebreid netwerk van kennispartners, en ze moeten gevraagd en ongevraagd onderzoek kunnen uitvoeren. In samenwerking met universiteiten en hbo-instellingen kan vanuit dit instituut interdisciplinair, wetenschappelijk onderzoek geïnitieerd worden (Bruijnaers et al., 2022).

Specifiek feitenonderzoek rond HCGs

Lidmaatschap van een HCG heeft direct implicaties voor de aanpak van feitenonderzoek door politie, OM en ketenpartners, rechtshandhaving en mogelijke interventies door hulpverleners (Bruijnaers et al., 2022). Feitenonderzoek rond uitbuiting en seksueel misbruik in de context van HCGs is complex, omdat er naast kindermisbruik en seksuele uitbuiting ook andere criminologische misstanden kunnen plaatsvinden, zoals oplichting, financiële uitbuiting, wapen- en drugshandel, stalking, bedreiging, geweldpleging en moord. Er kan veel misgaan bij interventies rond HCGs. Er kunnen bijvoorbeeld onveilige situaties ontstaan voor slachtoffers, hulpverleners, wijkagenten en de belastingdienst als die laatste drie aangekondigd of onaangekondigd langsgaan bij slachtoffers. Plegers kunnen zichzelf met hun slachtoffers steeds verder isoleren of met hun slachtoffers verhuizen naar het buitenland. Deze samenloop van zaken kan een negatieve invloed hebben op de kwaliteit van de informatie en het bewijsmateriaal waarover politie en OM beschikken, de gewenste rechtsgang en de uiteindelijke veroordeling van verdachten (Bruijnaers et al., 2022).

Het is dan ook van belang vroegtijdig vast te stellen of uit te sluiten of seksueel misbruik en uitbuiting van minderjarigen mogelijk plaatsvinden in de context van een criminele organisatie of HCG.

Internationale samenwerking

Een andere complicerende factor is dat veel HCGs op nationaal of internationaal niveau actief zijn (Bruijnaers et al., 2022). Kennisdeling en samenwerking tussen veiligheidsregio's en buitenlandse opsporingsdiensten is om die reden van groot belang. Buitenlandse opsporingsdiensten en meldpunten voor HCGs werken echter alleen samen met een daartoe officieel aangewezen en bevoegde *infocel* bij politie en OM. Deze *infocel* zou in Nederland officieel aangesteld moeten worden om internationale samenwerking bij opsporing mogelijk te maken (Bruijnaers et al., 2022).

Onderzoek veelplegers van misbruik en uitbuiting als criminele organisatie

In de VS is het gelukt om veelplegers van seksuele uitbuiting en dwingende controle, zoals R. Kelly (muziekindustrie) en Keith Raniere (NXIVM, therapeutische HCG, leiderschapstrainingen) te veroordelen. Dit is gelukt door deze zaken als 'criminele organisatie' te benaderen en te

onderzoeken, waarbij ook andere kopstukken werden veroordeeld voor afpersing, mensenhandel respectievelijk seksuele uitbuiting. Ook in Nederland zou een dergelijke benadering overwogen kunnen worden.

3.3. Feitenonderzoek naar extreme beïnvloeding en desinformatie

Onderzoek rond des- en misinformatie is een vakgebied dat wereldwijd een snelle ontwikkeling doormaakt³⁴, mede door de maatschappelijke impact van hybride conflictvoering en desinformatie (Lewandowsky, 2021; Lewandowsky & Cook, 2020; Wardle & Derakhshan, 2017). Het is van belang dat multidisciplinaire onderzoeksteams rond HCGs en desinformatie gebruikmaken van *factchecking*- en *sourcechecking*-methoden en taalkundige analysemethoden.

Factchecking en taalkundige analyses

De verschillende verschijningsvormen (tekst, beeld, audio, video, boek, *deepfake*, etc.), beïnvloedingstechnieken en taalgebruik rond desinformatie kunnen worden bestudeerd door onder meer communicatie- en informatiewetenschappers, literatuurwetenschappers en taalkundigen. Complotmythen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit bepaalde terugkerende verhaalelementen, taalgebruik en retorische technieken. Hoe meer dergelijke typische verhaalelementen aanwezig zijn, hoe waarschijnlijker het is dat het om misinformatie gaat. Verhalen kunnen dan nog steeds voor een deel op waarheid berusten, maar door het her- en doorvertellen ervan kunnen de feiten steeds meer vervormd raken en ‘verrijkt’ worden met nieuwe elementen (Maswood & Rajaram, 2019).

Door forensisch-taalkundige analysemethoden³⁵ te combineren met die van *factchecking*, *sourcechecking* en forensisch-psychologisch onderzoek, ontstaat een indicatie van de manier waarop en in welke mate er sprake is van misleiding, dwang en controle. Dit is van belang in de context van het strafrecht en de kwaliteit van waarheidsvinding rond gedigitaliseerde vormen van criminaliteit, zoals oplichting, *grooming*, online intimidatie, *sextortion* en cyberstalking. Forensisch-taalkundige analysemethoden, waaronder *Critical Discourse Analysis* en interactie-analyse, zijn instrumenten die onder meer ingezet kunnen worden bij de duiding van het discours dat plegers, slachtoffers en omstanders hanteren. Met behulp van taalkundige analyse-instrumenten kunnen onder meer indicatoren van beïnvloeding, misleiding, controle en dwang opgespoord worden in tekstuele en audiovisuele bronnen (Pomerantz et al., 2021; van der Zee et al., 2022).

³⁴ Desinformatiedeskundigen werken samen op internationaal niveau. Zie: <https://benedmo.eu/>

³⁵ Meer informatie over forensische linguïstiek: Coulthard, M., Johnson, A., Wright, D. (2017), *An Introduction to Forensic Linguistics Language in Evidence – Second Edition*. Routledge.

Bij *factchecking* van desinformatie wordt onder meer gebruikgemaakt van open bronnenonderzoek (OSINT). Relevante bronnen voor forensisch-taalkundig onderzoek en *factchecking* zijn audiovisuele bronnen, tekstuele bronnen en beeldmateriaal, zoals video-opnamen en woordelijke transcripties van studioverhoor³⁶, bodycam-video's, video- en fotomateriaal op mobiele telefoons, telefoongesprekken en chatgesprekken.

3.4. Hulpverlening en interventies

Hierna volgen enkele aanbevelingen aan hulpverlenende instanties opdat zij adequaat en effectief kunnen optreden in situaties waarin jongeren lijken te worden misbruikt:

Gebruik evidencebased methoden

Om revictimisatie te voorkomen, is het wenselijk te kiezen voor evidencebased methoden die voldoen aan zorgstandaarden (Singer & Lalich, 1996). Dat is essentieel in de samenwerking met cliënten die misbruik en uitbuiting hebben meegemaakt. Deze groep is immers gevoelig voor revictimisatie.

Garandeer de veiligheid van slachtoffers

Bij interventies moet de veiligheid van slachtoffers en omstanders worden gegarandeerd. Vermeden moet worden dat welwillende, maar onvoldoende doordachte overheidsinterventies de situatie voor slachtoffers en omstanders van uitbuiting extra onveilig kunnen maken. Plegers kunnen via *stalkerware* meelezen met chatgesprekken, gesprekken met hulpverleners en politie afluisteren, en bewegingen van slachtoffers monitoren (zie *hoofdstuk 2*). Slachtoffers kunnen om die reden ook terughoudend zijn richting hulpverleners en politie. Voordat een interventie wordt ingezet, is grondig feitenonderzoek naar dwingende controle op casusniveau het startpunt, in samenspraak met ketenpartners (Zorg- en Veiligheidshuizen). Voor iedere casus kan een aparte benadering en interventie noodzakelijk zijn.

3.5. Primaire preventie: publieksvoorlichting en educatie

Algemene publieksvoorlichting en educatie op onderwerpen als *cybersafety*, desinformatie, uitbuiting en dwingende controle staan in Nederland nog in de kinderschoenen. Een van de aanbevelingen zou zijn: bevorder geïnformeerde besluitvorming en het leren herkennen van mis- en desinformatie.

³⁶ Het is van belang dat een onderzoeksteam zoveel mogelijk met de originele audiovisuele bronnen (het onbewerkte materiaal) kan werken en dat deze informatie beschikbaar komt met toestemming van slachtoffers en omstanders.

Naast hulpverlening kan de overheid instrumenten ontwikkelen en bekendmaken die kinderen, jongeren en ouders of verzorgers ondersteunen bij geïnformeerde besluitvorming³⁷ en *prebunking* (Phillips & Milner, 2021; Wardle & Derakhshan, 2017). *Prebunking*³⁸ is het leren herkennen van drogredenen³⁹ en van mis- en desinformatie. Het wordt gezien als een belangrijke factor bij het ontwikkelen van weerbaarheid tegen des- en misinformatie.

3.6. Conclusies hoofdstuk 3

Dit hoofdstuk bevat enkele conclusies en aanbevelingen die gericht zijn op primaire preventie, signalering, feitenonderzoek en interventie rond extreme beïnvloeding, dwingende controle en gerelateerde desinformatie.

1. Om dwingende controle tijdig te kunnen signaleren, wordt aanbevolen aanvullende evidencebased instrumenten breed beschikbaar te stellen aan zorg- en veiligheidsprofessionals en gestructureerd feitenonderzoek rond dwingende controle mogelijk te maken. Het gaat met name om de MASIC-methode en het NICHD-protocol.
2. Het is van belang om vroegtijdig vast te kunnen stellen (of uit te sluiten) of dwingende controle, huiselijk geweld, uitbuiting en andere strafbare feiten mogelijkerewijs plaatsvinden in de context van een *High Control Group*. Lidmaatschap van een HCG heeft direct implicaties voor de aanpak van feitenonderzoek door politie, OM, Veilig Thuis, rechtshandhaving en mogelijke interventies door hulpverleners. Uitbuiting en mensenhandel zijn strafbare feiten en kunnen door politie en OM strafrechtelijk onderzocht worden, ook in de context van HCGs.
3. Een multidisciplinair onderzoeksteam of kennisinstituut, gespecialiseerd in (wetenschappelijk) onderzoek rond HCGs en uitbuiting zou kunnen worden aangesteld. Dit onderzoeksteam is doorlopend betrokken bij wetenschappelijk onderzoek rond HCGs en kan *on demand* in verschillende regio's ingeschakeld worden door politie, OM en Veilig Thuis om onafhankelijk feitenonderzoek uit te voeren op casusniveau. Ook andere ketenpartners zouden *on demand* bij dit onderzoeksteam terecht moeten kunnen voor advies en kennisdeling.
4. Grondig feitenonderzoek op casusniveau, onder meer naar dwingende controle en in samenspraak met ketenpartners, is cruciaal voordat een interventie wordt gekozen en ingezet. Voor iedere casus kan een aparte benadering en interventie noodzakelijk zijn. Veiligheid voor slachtoffers en omstanders moet bij interventies gegarandeerd kunnen worden. Voor getuigen en omstanders is het wenselijk om anoniem melding te kunnen doen van vermoedens van mensenhandel en uitbuiting. Om revictimisatie te voorkomen, is het wenselijk evidencebased methoden conform zorgstandaarden aan te bieden aan slachtoffers. Daarnaast kan ingezet worden op publieksvoorlichting en

³⁷ Een voorbeeld van informatievoorziening: <https://thatsaclaim.org/health/>

³⁸ <https://firstdraftnews.org/articles/a-guide-to-prebunking-a-promising-way-to-inoculate-against-misinformation/>

³⁹ Over drogredenen en hoe deze te leren herkennen en weerleggen: <https://drogredenen.nl/>

educatie over *cybersafety*, desinformatie, dwingende controle, uitbuiting en instrumenten die kinderen, jongeren en hun ouders of verzorgers ondersteunen bij *geïnformeerde* besluitvorming.

Hoofdstuk 4.

Algemene conclusies

Dit deelonderzoek leidt tot de volgende algemene conclusies:

1. De impact van extreme beïnvloeding en dwingende controle

Extreme beïnvloeding, dwingende controle en uitbuiting binnen HCGs vormen reële, maatschappelijke veiligheidsrisico's. Minderjarigen kunnen opgroeien in HCGs. Door extreme beïnvloeding en dwingende controle kunnen voor minderjarigen binnen gezinnen en HCGs onveilige situaties van misbruik en uitbuiting ontstaan. Met geavanceerde media- en informatietechnologie kunnen slachtoffers op afstand *gegroomed*, opgelicht, gemonitord, gestalkt, bedreigd, afgeperst en uitgebuit worden. Dwingende controle wordt gebruikt als instrument om bij minderjarige slachtoffers loyaliteit en gehoorzaamheid af te dwingen. Plegers kunnen een uitgebreid *web of control* opbouwen en minderjarigen medeplichtig maken. Dwingende controle kan op het moment van een (dreigende) scheiding of vertrek uit de HCG escaleren in ernstig geweld, zoals stalking en dodelijk geweld.

2. Beïnvloeding door desinformatie

Plegers en HCG-leiders kunnen verschillende vormen van desinformatie gebruiken om minderjarigen te werven, indoctrineren en isoleren. Desinformatiecampagnes kunnen via meerdere mediakanalen tegelijk rondzingen en snel ertoe leiden dat grote groepen mensen onjuist geïnformeerd raken. Via onder meer online *collective storytelling*, geleide apofenie en *redpillling* kunnen minderjarige internetgebruikers misleid worden en verstrikt raken in de desinformatie van online complotgemeenschappen.

3. Het belang van gestructureerd feitenonderzoek

Met feitenonderzoek kan de negatieve invloed van desinformatie verminderd worden. Een snelle inzetbaarheid van multidisciplinair, gestructureerd feitenonderzoek bij vermoedens van dwingende controle is belangrijk, ook in de context van school, therapie, werk, sportclub, online gemeenschappen, etc. Dwingende controle heeft direct implicaties voor de aanpak van feitenonderzoek door politie, OM en andere ketenpartners, rechtshandhaving en de mogelijke interventies door hulpverleners. Evidencebased screeningsinstrumenten, zoals de MASIC-

methode en het NICHD-protocol (gestructureerd kind-interview) zijn bij dit onderzoek onmisbaar.

4. Oprichting HCG-kennisinstituut

Een multidisciplinair HCG-kennisinstituut, gespecialiseerd in onderzoek rond HCGs, dwingende controle en desinformatie kan instrumenteel zijn als kennispartner voor de politie, OM, Veilig Thuis en andere ketenpartners om screenings en feitenonderzoek uit te voeren op casusniveau en ketenpartners en burgers van informatie te voorzien. Voor iedere casus kan een aparte benadering en interventie noodzakelijk zijn. Veiligheid voor slachtoffers en omstanders moet bij interventies gegarandeerd kunnen worden. Voor getuigen en omstanders is het wenselijk om anoniem melding te kunnen doen van vermoedens van mensenhandel en uitbuiting. Daarnaast zou ingezet moeten worden op publieksvoorlichting en educatie over HCGs, desinformatie, *cybersafety* en de ontwikkeling van instrumenten die minderjarigen en hun ouders of verzorgers ondersteunen bij het signaleren van desinformatie en geïnformeerde besluitvorming.

Bronnenlijst

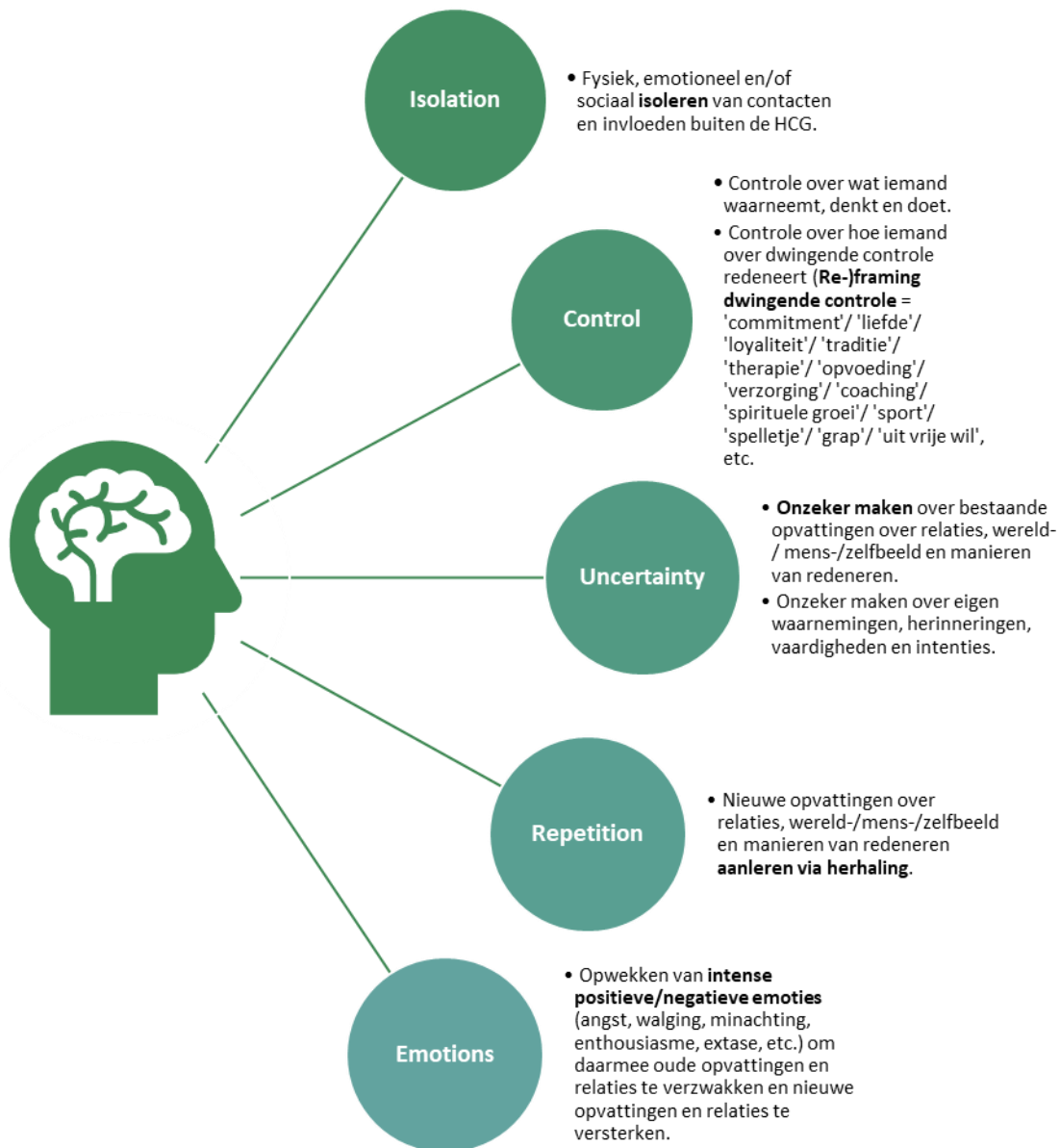
- Ahlgrim, B., & Terrance, C. (2021). Perceptions of Cyberstalking: Impact of Perpetrator Gender and Cyberstalker/Victim Relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(7–8), NP4074–NP4093. <https://doi.org/10.1177/0886260518784590>
- AIVD. (2022). *AIVD jaarverslag 2021*. <https://www.aivd.nl/documenten/jaarverslagen/2022/04/28/aivd-jaarverslag-2021>
- ANP. (2021, March 3). 4,5 jaar cel voor Keith Bakker wegens verkrachting. *Parool*. <https://www.parool.nl/nederland/4-5-jaar-cel-voor-keith-bakker-wegens-verkrachting~b1a1cea6/>
- Arp, R., Barbone, S., & Bruce, M. (2019). *Bad Arguments, 100 of the Most Important Fallacies in Western Philosophy*. John Wiley & Sons.
- Berkowitz, R. (2021, May 11). QAnon resembles the games I design. But for believers, there is no winning. *The Washington Post*.
- Bloom, M., & Moskalenko, S. (2021). *Pastels and Pedophiles; Inside the Mind of QAnon*. Stanford University Press.
- Braeckman, J. (2021). Gijzelaars in een ideologische fuik. *Cahiers Politicestudies: Sektarische Bewegingen*, 3(60), 171–192.
- Bruijnaers, J., Smeekes, K., & Zee, M. (2022). *Veiligheidsrisico's en High Control Groups; een onderzoek naar de veiligheidsconsequenties van het opheffen van het Sektesignaal en wat er moet gebeuren om in te kunnen spelen op die consequenties*.
- Callaghan, J. E. M., Alexander, J. H., Sixsmith, J., & Fellin, L. C. (2018). Beyond “Witnessing”: Children’s Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(10), 1551–1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>
- Cialdini, R. B. (2000). *Influence*. Pearson Education.
- Citron, D., & Chesney, B. (2019). Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. *California Law Review*, 107(6).
- Commissie Samson. (2012). *Omringd door zorg, toch niet veilig; seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/02/06/rapport-commissie-samson-omringd-door-zorg-toch-niet-veilig>
- Dijkstra, S. (2022). ‘I see a wall... then I cannot reach my son.’ Coercive control tactics by one parent alienate the child from the other. *Journal of Gender-Based Violence*, 1–19. <https://doi.org/10.1332/239868021X16481299024267>
- Dretzin, R., & McNally, G. (2022, June). *Keep Sweet, Pray and Obey*. Netflix, Ark Media.
- Erens, B., de Ruiter, C., van Bragt, D., & Otgaar, H. (2019, July 12). De Handreikingen Kinder mishandeling van het Openbaar Ministerie Onwetenschappelijk en niet kindgericht. *Nederlands Juristenblad*.
- Goodwin, M. (2018). They Couldn’t Get My Soul. *Studies in Religion/Sciences Religieuses*, 47(2), 280–298. <https://doi.org/10.1177/0008429817748138>
- Hansson, S. O. (2017). Science denial as a form of pseudoscience. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, 63, 39–47. <https://doi.org/10.1016/j.shpsa.2017.05.002>
- Hulspas, M., & Nienhuys, J. W. (1998). *Tussen waarheid & waanzin; een encyclopedie des pseudo-wetenschappen*. De Geus.
- Imhoff, R., Zimmer, F., Klein, O., António, J. H. C., Babinska, M., Bangerter, A., Bilewicz, M., Blanuša, N., Bovan, K., Bužarovska, R., Cichocka, A., Delouvée, S., Douglas, K. M., Dyrendal, A., Etienne, T., Gjoneska, B., Graf, S., Gualda, E., Hirschberger, G., ... van Prooijen, J.-W. (2022). Conspiracy mentality and political orientation across 26 countries. *Nature Human Behaviour*, 6(3), 392–403. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01258-7>
- Janssen, J., Dreissen, W., & Juncker, K. (2022). *Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld?; voor- en tegenargumenten*.

- Janssen, J., ten Voorde, J., Houben, F., & Verheijen, G. (2021). Deelneming bij eengerelateerd geweld. *PROCES*, 100(6), 361–370. <https://doi.org/10.5553/PROCES/016500762021100006003>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Allen Lane, Penguin Group.
- Katz, E. (2015a). Domestic Violence, Children’s Agency and Mother-Child Relationships: Towards a More Advanced Model. *Children & Society*, 29(1), 69–79. <https://doi.org/10.1111/chso.12023>
- Katz, E. (2015b). Recovery-Promoters: Ways in which Children and Mothers Support One Another’s Recoveries from Domestic Violence. *British Journal of Social Work*, 45(suppl 1), i153–i169. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv091>
- Katz, E. (2016). Beyond the Physical Incident Model: How Children Living with Domestic Violence are Harmed By and Resist Regimes of Coercive Control. *Child Abuse Review*, 25(1), 46–59. <https://doi.org/10.1002/car.2422>
- Katz, E. (2019). Coercive Control, Domestic Violence, and a Five-Factor Framework: Five Factors That Influence Closeness, Distance, and Strain in Mother–Child Relationships. *Violence Against Women*, 25(15), 1829–1853. <https://doi.org/10.1177/1077801218824998>
- Katz, E., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2020). When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review*, 29(4), 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>
- Klerks, P. (2020). *Door leugens verleid; hoe je fake news en andere vormen van manipulatie herkent en bestrijdt*. Prometheus.
- Lewandowsky, S. (2021). Liberty and the pursuit of science denial. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 42, 65–69. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2021.02.024>
- Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). *The Conspiracy Theory Handbook*. <http://sks.to/conspiracy>
- Lewis, A., & Marwick, A. (2017). *Taking the Red Pill: Ideological Motivations for Spreading Online Disinformation. Understanding and Addressing the Disinformation Ecosystem*.
- Littlejohn, S., & Foss, K. A. (2009). *Encyclopedia of Communication Theory*. Sage.
- Maswood, R., & Rajaram, S. (2019). Social Transmission of False Memory in Small Groups and Large Networks. *Topics in Cognitive Science*, 11(4), 687–709. <https://doi.org/10.1111/tops.12348>
- McNally, R. (2003). *Remembering Trauma* (2005th ed.). The Balknap Press of Harvard University Press.
- Meerman, S., te (2019). *ADHD and the power of generalization: exploring the faces of reification* [University of Groningen]. <https://doi.org/10.33612/diss.84379221>
- Monckton Smith, J. (2020). Intimate Partner Femicide: Using Foucauldian Analysis to Track an Eight Stage Progression to Homicide. *Violence Against Women*, 26(11), 1267–1285. <https://doi.org/10.1177/1077801219863876>
- Monckton Smith, J. (2021). *In Control; Dangerous Relationships and How They End in Murder*. Bloomsbury Circus.
- Monckton-Smith, J., Siddiqui, H., Haile, S., & Sandham, A. (2022). *Building a temporal sequence for developing prevention strategies, risk assessment, and perpetrator interventions in domestic abuse related suicide, honour killing, and intimate partner homicide*. <https://doi.org/10.46289/RT5194YT>
- Monk, L., & Bowen, E. (2021). Coercive control of women as mothers via strategic mother–child separation. *Journal of Gender-Based Violence*, 5(1), 23–42. <https://doi.org/10.1332/239868020X15913793920878>
- Mullen, P. E., Pathé, M., & Purcell, R. (2008). *Stalkers and their Victims*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511544088>
- Nikupeteri, A., Katz, E., & Laitinen, M. (2021). Coercive control and technology-facilitated parental stalking in children’s and young people’s lives. *Journal of Gender-Based Violence*, 5(3), 395–412. <https://doi.org/10.1332/239868021X16285243258834>
- Olfers, M., & Wolsink, J. (2021). Geen ontsnappen aan... Sekten en topsport: overeenkomsten en verschillen bij het ontstaan en voortduren van ongewenst gedrag. *Cahiers Politiestudies: Sektarische Bewegingen*, 60(3), 213–236.
- Paul, C., & Matthews, M. (2016). *The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It*.

- Phillips, W., & Milner, R. M. (2021). *You Are Here; A Field Guide For Navigating Polarized Speech, Conspiracy Theories, and Our Polluted Media Landscape*. The MIT Press.
- Pomerantz, J. B., Cohen, S. J., Doychak, K., & Raghavan, C. (2021). Linguistic Indicators of Coercive Control: Evidenced in Sex Trafficking Narratives. *Violence and Gender*, 8(4), 175–186. <https://doi.org/10.1089/vio.2020.0105>
- Pringels, D. (2022, April 22). Ik werd verliefd op een collega, die in een kungfu-sekte bleek te zitten. *VICE*. <https://www.vice.com/nl/article/dypb8m/verliefd-op-sektelid>
- Radicalisation Awareness Network (RAN). (2021). *Conspiracy theories and right-wing extremism – Insights and recommendations for P/CVE*. https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2021-04/ran_conspiracy_theories_and_right-wing_2021_en.pdf
- Radicalisation Awareness Network (RAN), Ritzmann, A., & Ruff, M. (2020). *HARMFUL CONSPIRACY MYTHS AND EFFECTIVE P/CVE COUNTERMEASURES*. https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-11/ran_paper_conspiracy-myths-expert-meeting_en.pdf
- Ross, R. A. (2014). *Cults Inside Out; How People Get In and Can Get Out*. Cult Education Institute.
- Ruiter, C. de, Marzolla, M., & Ramakers, N. (2020). De conflictscheiding als complexe gezinsproblematiek. *Pedagogiek*, 40(2), 205–231. <https://doi.org/10.5117/PED2020.2.004.DERU>
- Savage, M. (2022, June). R. Kelly: The history of allegations against him. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-40635526>
- Simons, E., Nooteboom, F., & van Furth, E. (2020). *De wereld van pro-ana coaches*.
- Sinatra, G., & Hofer, B. (2021). *Science Denial; Why It Happens and What To Do About It*. Oxford University Press.
- Singer, M. T. (2003). *Cults in Our Midst, The Continuing Fight Against Their Hidden Menace* (2003rd ed.). John Wiley & Sons.
- Singer, M. T., & Lalich, J. (1996). *“Crazy” Therapies; What Are They? Do They Work?* Jossey-Bass Publishers.
- Stark, E., & Hester, M. (2019). Coercive Control: Update and Review. *Violence Against Women*, 25(1), 81–104. <https://doi.org/10.1177/1077801218816191>
- Stein, A. (2017). *Terror, Love and Brainwashing, Attachment in Cults and Totalitarian Regimes*. Routledge.
- Taylor, K. (2004). *Brainwashing; The Science of Thought Control* (2017th ed.). Oxford University Press.
- Taylor, K. (2007). Disgust is a factor in extreme prejudice. *British Journal of Social Psychology*, 46(3), 597–617. <https://doi.org/10.1348/014466606X156546>
- Terlingen, S. (2020). Glasscherven en duistere rituelen. In ARGOS. Human, VPRO. <https://www.vpro.nl/argos/media/afleveringen/2020/uitzending-27-juni-ritueel-misbruik.html>
- Tokmetzis, D. (2018, April 25). De zaak ‘Pizzagate’ – of hoe nepnieuws en complottheorieën hun weg vinden naar een breed publiek. *De Correspondent*.
- Wagen, W., van, Oerlemans, J. J., & Weulen Kranenbarg, M. (2020). *Basisboek cybercriminaliteit; een criminologisch overzicht voor studie en praktijk*. Boom criminologie.
- Zee, S., van der, Poppe, R., Havrileck, A., & Baillon, A. (2022). A Personal Model of Trumpery: Linguistic Deception Detection in a Real-World High-Stakes Setting. *Psychological Science*, 33(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/09567976211015941>
- Wieringen, L., van, Weggemans, D., Krüsselmann, K., & Liem, M. (2021). *Van Ouder op Kind; een systematische literatuurstudie naar de intergenerationele overdracht van extremistische denkbeelden binnen de gezinscontext*.
- Wijk, A., van, van Wijk, I., van Esseveldt, J., & Krijnen, K. (2021). Sekten in Nederland; een beschrijvende analyse van meldingen bij het meldpunt Sektesignaal en sociaalpsychologische verklaringen voor de gesignaleerde misstanden. *Cahiers Politiestudies*, 60(3), 193–212.
- Veling, W., Sizoo, B., van Buuren, J., van den Berg, C., Sewbalak, W., Pijnenborg, G. H. M., Boonstra, N., Castelein, S., & van der Meer, L. (2021). Zijn complotdenkers psychotisch? Een vergelijking tussen complottheorieën en paranoïde wanen. *Tijdschrift Voor Psychiatrie*, 60(11), 775–781.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder; Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>

- Waring, H. Z. (2018). *Discourse Analysis; The Questions Discourse Analysts Ask and How They Answer Them*. Routledge.
- Warshak, R. A. (2010). *Divorce Poison; How to Protect Your Family from Bad-mouthing and Brainwashing*. HarperCollins Publishers.
- Zweistra, C. (2021). *Waarheidzoekers*. KokBoekencentrum Uitgevers.

Bijlage 1 – ICURE-factoren van extreme beïnvloeding

Figuur 3 – ICURE, een Engels acronym voor de vijf factoren waarop plegers tegelijk kunnen inspelen om mensen op extreme wijze te beïnvloeden. Vertaling door de auteur. (Taylor, 2004/ed. 2017).